ГАЗЕТА БЕЛАРУСАЎ У ВОЛЬНЫМ СЬВЕЦЕ. ЦАНА — PRICE $1.00

Беларус

BIELARUS — BYELORUSSIAN NEWSPAPER IN THE FREE WORLD
POST ADDRESS: BIELARUS, P. O. BOX 109. JAMAICA, N. Y. 11431. Tel.: (212) 380-2036

Год XXV, № 213 New York, January — Студзень 1975 Vol. XXV, № 213

СУСТРЭЧА ГЕРАРХАЎ БАПЦ З АРХІЯПІСКАПАМ ЯКАВАСАМ, ЭКЗАРХАМ СУСЬВЕТНАГА ПАТРЫЯРХА ДЗЬМІТРЫЯСА

У Нью Ёрку 19 сьнежня 1974 г. у рэзыдэнцыі Архіяпіскапа Якаваса, Экзарха Сусьветнага Патрыярха Дзьмітрыяса на Паўночную й Паўдзённую Амэрыку, адбылася сустрэча з Архіяпіскапам Якавасам герархаў Беларускае Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы: Мітрапаліта Андрэя, Архіяпіскапа Мікалая й пратаярэя Васіля Кендыша, сакратара кансысторыі БАПЦ. Сустрэча прайшла ў атмасфэры шчырага й прыязнага абмену інфармацыяй і абмеркаваньня кананічных пытаньняў ды закончылася абменам калляднымі віншаваньнямі.

МОЎНАЯ РУСЫФІКАЦЫЯ ПРАГРЭСУЕ

У нумары чацьвертым маскоўскага навуковага часапісу „История СССР" за леташні год надрукаваны абшырны артыкул С. Брука й М. Губоглы пад загалоўкам „Разьвіцьцё і ўзаемадзеяньне этнадэмаграфічных і этналінгвістычных працэсаў у савецкім грамадзтве на сучасным этапе". У артыкуле гэтым асьветленыя этнадэмаграфічныя й этналінгвістычныя працэсы й на Беларусі паводля дадзеных двух апошніх перапісаў жыхарства СССР у 1959 і 1970 гадох. У гэтым артыкуле мы спынімся адно на адным пытаньні гэтае праблемы: на ўдзельнай вазе беларускай і расейскай моваў у БССР у міжперапісным пэрыядзе.

Гэтак паводля перапісу 1959 году, 84,2 працэнтаў жыхарства беларускае нацыянальнасьці БССР паказала сваёй роднай мовай беларускую мову, а паводля перапісу 1970 году — 80,6 працэнтаў. Значыцца, у міжперапісным адзінаццацігодзьдзі колькасьць беларускага жыхарства, што сваёй роднай мовай уважала беларускую мову, зьменшылася на 3,6 працэнтаў і нагэтулькі-ж павялічылася доля расейскае мовы, як роднай сярод Беларусаў. Раўнуючы да іншых саюзных рэспублікаў, Беларусь стаіць на першым месцы, калі ходзіць пра колькасьць ейнага беларускага жыхарства, што вызнала сваёй роднай мовай расейскую мову.

За Беларускай ССР ідзе Украінская ССР, у якой у перапісе 1970 году колькасьць жыхарства ўкраінскае нацыянальнасьці з украінскай мовай, як роднай, зьменшылася на два працэнты. У іншых саюзных рэспубліках удзельная вага расейскай мовы, як роднай для карэннага жыхарства павялічылася нязначна на дзесятыя долі аднаго працэнта, або засталася на тэй самай вышыні, што і ў перапісе 1959 году, або выказала нязначнае зьніжэньне таксама на дзесятыя долі аднаго працэнта.

Узноў-жа перапіс 1970 году выявіў, што сярод нерасейскіх нацыянальнасьцяў найбольшая колькасьць Беларусаў, бо аж 49 працэнтаў, паказала, што яны, апрача сваёй роднай беларускай мовы, свабодна магуць карыстацца расейскай мовай. За Беларусяй ідуць Латышы, 45,2 працэнтаў якіх свабодна карыстаюцца расейскай мовай, тады Казахі із 41,8 працэнтамі, Украінцы з 36,3 працэнтамі, і гэтак далей.

Аўтары згаданага артыкулу Брук і Губогла адзначаюць, што „два важнейшыя аспэкты этналінгвістычных працэсаў — пераход на другую мову і свабоднае карыстаньне другой мовай — цесна зьвязаныя між сабой. Народы, у якіх высокая ўдзельная вага тых, што перайшлі на другую мову, маюць таксама высокі працэнт людзей, што ведаюць другую мову".

Прынамся ў дачыненьні да беларускага народу гэтая тэза, як можна было пераканацца з прыведзеных лікаў, пацьвярджаецца поўнасьцяй. Галоўнымі прычынамі прылучэньня вялікае колькасьці Беларусаў, Украінцаў і некаторых іншых народаў да расейскае мовы, на думку аўтараў артыкулу, працягласьць этнакультурных кантактаў гэтых народаў з расейскім народам, а таксама іхнае сумеснае, на нашую-ж думку, адно часткавае, расьсяленьне. Апрача гэтага, аўтары ўважаюць, што й сацыяльна-эканамічныя фактары ў вабставінах разьвітага сацыялістычнага грамадзтва ўплываюць таксама на этнадэмаграфічныя, а тым самым і этналінгвістычныя працэсы.

Прычыны гэтыя, аднак, не галоўныя. Асноўныя й галоўныя прычыны далучэньня нерасейскіх народаў да расейскае мовы чыста палітычныя, пра якія сяньня адкрыта ня згадваецца. Пра гэтыя прычыны ўсё-ж пасярэдня прагаварыліся згаданыя аўтары. У артыкуле чытаем: „Двумоўе гістарычна неабходная і прагрэсыўная зьява ў шматнацыянальным савецкім грамадзтве. Фокусуючы ў сабе адзінства нацыянальнага і інтэрнацыянальнага, розныя тыпы двумоўя, у прыватнасьці тыя зь іх, пры якіх родная мова спалучаецца з расейскай мовай, зьяўляюцца вынікам этналінгвістычных працэсаў, што вядуць да станаўленьня супольнае мовы міжнацыянальных лучнасьцяў і спрычыняюцца да складваньня этналінгвістычнай супольнасьці — савецкі народ".

Пераклаўшы гэтае мудрагелістае сфармуляваньне на простую мову, сэнс будзе гэткі: ад двумоўя — просты шлях да адзінамоўя, але ўжо расейскага, як аднаго з фактараў фармаваньня новай людзкой супольнасьці — савецкага народу. Савецкая нацыянальная палітыка, у прынцыпе й тэорыі адзіная да ўсіх народаў СССР, не адзіная й неаднолькавая ў сваім практычным ужыцьцяўленьні ў дачыненьні да паасобных народаў. Сваю нацыянальную палітыку партыя строга рэглямэнтуе: адным народам з розных палітычных меркаваньняў дае большыя нацыянальныя канцэсіі, іншым — меншыя. У заспакаеньні нацыянальных патрэбаў беларускага народу, асабліва ў галіне мовы Беларусь сярод іншых нацыянальных рэспублікаў пастаўленая на самым апошнім месцы. Гэта факт бясспрэчны, што пацьвярджаецца ўсёй савецкай рэчаіснасьцяй, як сяньняшняй, гэтак і на працягу ўсяе гісторыі савецкай улады на Беларусі.

Усё вышэйшае й спэцыяльнае сярэдняе школьніцтва на Беларусі вядзе навучаньне выключна на расейскае мове. Бальшыня сярэдніх агульнаэдукацыйных школаў, а ў сталічным Менску — бяз вынятку ўсё школьніцтва вядзе навучаньне таксама на расейскае мове. Усё справодзтва ў дзяржаўных, савецкіх, камунальных і навет культурных установах і дабраахвотных грамадзкіх арганізацыях вядзецца выключна на расейскай мове. Асабліва зыркі прыклад выцісканьня беларускай мовы з жыцьця рэспублікі й замены яе расейскай мовай, раўнуючы да моўнай палітыкі ў іншых саюзных рэспубліках, дае кніжнае выдавецтва БССР. Тут мы маем канкрэтныя статыстычныя лікі.

Паводля штогадовага афіцыйнага статыстчнага даведніка Ўсесаюзнай Кніжнай Палаты „Печать СССР", і цяпер, і ў міжперапісным пэрыядзе з усяе гадавое кніжнае прадукцыі Беларусі выдавалася на беларускай мове ў сярэднім каля 20 працэнтаў кнігаў, а на расейскай мове —80 працэнтаў. Затое ў некаторых іншых нацыянальных рэспубліках, як Армянская, Грузінская, Эстонская, Літоўская ССР, кнігаў на мове карэннага жыхарства выдавалася ў тым самым часе ад трох да чатырох разоў больш, чымся кнігаў на расейскай мове. Навет у Туркменскай ССР выдавалася кнігаў на туркменскай мове два разы больш, чымся на расейскай. У некаторых іншых рэспубліках кнігаў на мове карэннага жыхарства ў васноўным раўняецца колькасьці кнігаў на расейскай мове. І толькі ў некалькіх рэспубліках выдаецца кнігаў на мове карэннага жыхарства трохі менш, чымся на расейскай мове. Навет у Украінскай ССР, мова карэннага жыхарства якой, як славянская, зблізаная да расейскай мовы ня менш, чымся й беларуская мова, выдавалася каля 40 працэнтаў кнігаў на ўкраінскай мове. Гэткім парадкам, Беларусь паводля ўдзельнае вагі сваёй кніжнай прадукцыі на роднай мове, што ў міжперапісным пэрыядзе складала ўсяго 20 працэнтаў, стаяла на самым апошнім месцы.

Пасьля апошняга перапісу жыхарства ў 1970 годзе колькасная ўдзельная вага беларускай кнігі шпарка пайшла на далейшае зьніжэньне: у 1971 годзе выйшла ў БССР кнігаў на беларускай мове ўжо ня 20, а роўна 16 працэнтаў, а кнігаў на расейскай мове адпаведна 84 працэнты. У наступным-жа 1972 годзе кнігаў на беларускай мове выйшла ўжо ўсяго 15,3 працэнта з усяе кніжнае прадукцыі Беларусі. Статыстычных дадзеных за 1973 год яшчэ няма.

Калі ходзіць пра тыражы беларускіх і расейскіх кнігаў, дык іхныя працэнтныя лічбы засталіся ў васноўным бязь зьмены ў 1971 і 1972 гадох, што і ў міжперапісным пэрыядзе: каля 30 працэнтаў для кнігаў на беларускай мове і каля 70 працэнтаў для кнігаў на расейскай мове.

І гэтае раптоўнае зьніжэньне колькасьці беларускіх кніжных выданьняў ані не закранула іншых нацыянальных рэспублікаў СССР. Ува ўсіх гэтых рэспубліках удзельная вага кніжнай прадукцыі на мовах іхнага карэннага жыхарства і ў 1971-1972 гадох засталася тая самая, што й ранейшымі гадамі.

Зусім заканамерна, што ступень замены беларускай мовы расейскай мовай у публічным, школьным і культурным жыцьці Беларусі цягне за сабой і ступень пераходу беларускага жыхарства на расейскую мову, як родную, а таксама й ступень свабоднага паслугоўваньня расейскай мовай, як другой пасьля сваёй роднай. І гэта ня ў выніку нармальнага й свабоднага этналінгвістычнага працэсу, а ў моц партыйнае палітыкі.

Раман Шарупіч

ДЗЕНЬ ГЭРОЯЎ У КЛІЎЛЕНЬДЗЕ

Беларусы Кліўленду й аколіцаў урачыста адзначылі 54-я ўгодкі Слуцкага паўстаньня ў нядзелю 8 сьнежня летась. Яго Высокапрасьвяшчэнства Мітрапаліт Андрэй у суслужэньні з пратадыяканам Міхасём Страпком адслужыў сьв. Літургію й Паніхіду па Слуцкіх гэроях. У глыбока патрыятычнай казані Ўладыка Андрэй падчыркнуў важнае гістарычнае значаньне збройнага чыну Случчакоў, якія пралажылі шлях для далейшага збройнага змаганьня за волю й незалежнасьць Бацькаўшчыны.

Папаўдні адбыўся ў царкоўнай залі ўрачысты сход, які адчыніў старшыня Кліўлендзкага Аддзелу БАЗА Янка Раковіч. Прывітаўшы прысутных, ён папрасіў хвілінаю цішыні ўшанаваць сьветлую памяць тых, што йшлі паміраць, каб жыла Бацькаўшчына. Рэфэрат пра Слуцкае паўстаньне й далейшыя этапы збройнага змаганьня беларускага народу прачытаў ген. д-р Язэп Сажыч, адмыслова прыбыўшы з Дэтройту. У сваім дакладзе ён ня толькі насьветліў важнейшыя мамэнты беларускага нацыянальна-вызвольнага руху ў часе Першае сусьветнае вайны й Слуцкага паўстаньня, як ягонага выніку, але шырака закрануў паасобныя акты збройнага змаганьня і ў пэрыядзе Другое сусьветнае вайны. У насьвятленьні збройнага змаганьня асабліва ў часе Другое сусьветнае вайны дакладчык быў строга аб'ектыўным і правільна схарактарызаваў усе беларускія вайсковыя фармацыі.

Вэтэран Слуцкіх паўстанцаў пісьменьнік Алесь Змагар, які ў гэным часе быў яшчэ юнаком і ўважна сачыў за слуцкімі падзеямі, узяўшы слова, прыгадаў шмат якія канкрэтныя факты й эпізоды з падрыхтоўкі й ходу Слуцкага паўстаньня. Ён падаў навет гэткія дэталі, як дзе стаяла й як выглядала трыбуна, зь якой каманьдзеры - арганізатары першых слуцкіх палкоў і батальёнаў прамаўлялі да народу, назваў прозьвішчы некаторых з гэтых каманьдзераў, прыгадаў зьмест іхных прамоваў ды як былі расстаўленыя сталы, пры якіх запісвалі ахвотнікаў у баёвыя адзінкі. Здавалася, што гэты чалавек толькішто прыехаў із Слуцкага фронту й інфармуе пра падзеі, што адбыліся коратка перад тым. Не дарма-ж Алесь Змагар напісаў і выдаў дзьве кнігі пра падзеі паўвяковай даўнасьці на Случчыне.

Ад Беларускага Вызвольнага Фронту, які стаіць на пазыцыях задзіночаньня ўсяе беларускае эміграцыі ў ейным вызвольным змаганьні, прамаўляў Янка Гоўша. Паклікаўшыся на прыклад ахвярнага змаганьня Случчакоў, ён зьвярнуўся да суродзічаў з гарачым заклікам даць поўнае падтрыманьне ўсім тым, што ў імя вялікае нацыянальнае ідэі імкнуцца да нацыянальнага задзіночаньня. Ён зазначыў, што зробленыя ў гэтым кірунку першыя крокі рэдактарам „Беларуса" д-рам Станіславам Станкевічам і кінутае ім здаровае зерне згоды ў беларускую эміграцкую глебу хутка прынялося ў пусьціла сваё карэньне ў сэрцах беларускіх патрыётаў. Гэта дае надзею, — казаў ён, — што наступны год станецца годам задзіночаньня і ўмацаваньня беларускіх вызвольных сілаў на эміграцыі. Ён таксама зьвярнуўся да ген. Язэпа Сажыча з просьбаю зрабіць усе захады дзеля зарганізаваньня аднае галоўнае кватэры беларускіх вэтэранаў на чужыне ды наладжаньня цеснага супрацоўніцтва зь Беларускім Вызвольным фронтам. Прамова выклікала высокі энтузіязм і бурную хвалю воплескаў.

Сход закончыўся дружным прапяяньнем беларускага нацыянальнага гімну.

Я. Ш.

УГОДКІ СЛУЦКАГА ПАЎСТАНЬНЯ Ў НЬЮ БРАНСЬВІКУ

Ганаровая Варта Беларускіх Вэтэранаў падчас Паніхіды ў царкве Жыровіцкае Божае Маці ў Гайлэнд Парку

Беларускія арганізацыі ў штаце Нью Джэрзі ўрачыста адзначылі 54-я ўгодкі Слуцкага збройнага чыну. У сыботу 7 сьнежня сябры Згуртаваньня Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў ушанавалі памяць гэрояў наведваючы Беларускі Магільнік у Іст Брансьвіку. У нядзелю 8 сьнежня ў парахвіяльнай царкве Жыровіцкае Божае Маці ў Гайлэнд Парку пасьля звычайнае Божае Службы была адпраўленая Паніхіда ў памяць тых, што памерлі за Беларусь.

Урачысты сход, што адбыўся пасьля царкоўнае службы, адчыніў капт. С. Гутырчык — каманьдзер Аддзелу ЗБАВ у Нью Джэрзі. Тэмай урачыстага рэфэрату былі ўспаміны сп. Васіля Стомы пра сьвяткаваньне Слуцкага паўстаньня ў 1948 годзе ў лягеры Лютэнзэ ля Мітэнвальду ў Заходняй Нямеччыне. Расейская адміністрацыя лягеру не дала лягернай залі дзеля правядзеньня сьвяткаваньня, думаючы, што гэтым найлепш палагодзіла няпрыемную для яе справу. Інакш думалі Беларусы — жыхары лягеру. Яны паставілі вялікі й прыгожа выкананы бэтонны помнік сваім гэроям, які стаіць там сяньня й будзе стаяць заўсёды.

Ганаровым гасьцём на сьвяткаваньні быў Старшыня Рады БНР д-р Вінцук Жук-Грышкевіч. У гарачай прамове ён падзяліўся ўспамінамі з часоў Слуцкага паўстаньня. Ён прыгадаў, як, будучы тады вучнем Беларускае гімназіі ў Вільні, беларуская школьная моладзь гарэла жаданьнем памагчы паўстанцам ды як пазьней перажывала трагэдыю паўстаньня. Ён казаў, што й цяпер у ягонай памяці рысуюцца, як жывыя, постаці паўстанцаў, што прыбылі ў Вільню, каб вучыцца, працаваць і змагацца з польскай акупацыяй на Беларусі ды каб прадаўжаць на эміграцыі змаганьне за ідэю Слуцкага паўстаньня.

Мастацкая дэклямацыя вершу Натальлі Арсеньневай „Варта жыць" матушкі Марыі Васілеўскай і нацыянальны гімн закончылі праграму сьвяткаваньня.

13-Я СЭСІЯ РАДЫ БНР

У Нью Ёрку 30 лістапада 1974 году адбылася 13-я Сэсія Рады Беларускае Народнае Рэспублікі. Сэсія, ўшанаваўшы памяць памерлых сваіх сяброў ды зацьвердзіўшы прыняцьцё новых, абмеркавала статутовыя й арганізацыйныя пытаньні ды праблемы бягучае палітычнае працы. Праслухаўшы справаздачы Старшыні Рады БНР др. В. Жука-Грышкевіча, Прэзыдыюму й Сакратароў, Сэсія ўхваліла плян далейшае працы. Быў прыняты таксама аднагалосна Зварот Рады БНР да беларускага грамадзтва.

СЬВЯТА ГЭРОЯЎ У АДЭЛЯЙДЗЕ

1-га сьнежня 1974 г. Беларусы Адэляйды (Аўстралія) адзначылі Дзень Гэрояў Беларусі. Урачыстасьць пачалася а 10-й гадзіне раніцы ў БАПЦарскве сьв. Апосталаў Пятра й Паўла. Сьв. Літургію й Паніхіду па гэроях Беларусі адправіў а. Георг, пасьля чаго сказаў глыбока патрыятычнае казаньне. Прыгожа пяяў царкоўны хор пад кіраўніцтвам сп. Бурнаса.

Жалобны сход адбыўся ў царкоўнай залі, які адчыніў старшыня Парахвіяльнай Рды сп. Станкевіч. На прапанову а. Георга прысутныя прапяялі малітву „Ойча наш". Рэфэрат пра Слуцкае паўстаньне прачытаў сп. М. Бурнас, у якім паінфармаваў, як арганізавалася паўстаньне, і пра ход змаганьня з маскоўскім акупантам. Пасьля рэфэрату сп. Бурнас з вэтэранамі прапяяў жалобны марш „Сьпі пад курганам гэрояў", а дачка сп. Бурнаса Ліля прыгожа прадэклямавала беларускі верш.

Пасьля жалобнага сходу адбыўся сяброўскі абед, падрыхтаваны руплівымі жанчынамі. Бяседа цягнулася аж да вечара. Падчас абеду прадаваліся памастацку выкананыя ручной працай рэчы й была праведзеная грашовая зборка, што разам прынесьлі ў царкоўную касу 140 даляраў. Усім, што дапамаглі ў зарганізаваньні сьвяткаваньня як працай, гэтак і грашыма, вялікае беларускае дзякуй!

Парахвіянін

BIELARUS

Byelorussian Newspaper in the Free World
Published monthly by
BYELORUSSIAN-AMERICAN ASSOCIATION. Inc.

Subscription $10.00 yearly.

„БЕЛАРУС" — Газэта Беларусаў у Вольным Сьвеце.
Выходзіць месячна. Рэдагуе Калегія.
Выдае: Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне.

Выпіска зь перасылкаю — 10.00 дал. на год.
Незамоўленыя рукапісы назад не зьвяртаюцца.
Артыкулы, падпісаныя прозьвішчам аўтара, могуць выражаць пагляды, зь якімі Рэдакцыя не згаджаецца.

НА ЮБІЛЕЙНЫ ГОД "БЕЛАРУСА"

Гэтым сваім нумарам газэта „Беларус" пачынае 25-ы год свайго існаваньня, першы нумар якой быў датаваны 20 верасьнем 1950 году.

На працягу ўсяго гэтага часу газэта праходзіла розныя фазы свайго разьвіцьця. Былі й гады крытычныя, калі газэта выходзіла вельмі нярэгулярна, а то й даўжэйшы час перапыняла свой выхад, былі й гады ейнага ўздыму. Гэткімі былі й самыя апошнія гады. Служачы ад самага пачатку бесьперапынна найвышэйшай нацыянальнай ідэі — Вольнай і Незалежнай Беларусі, выказанай Актам 25 Сакавіка 1918 году, газэта патрапіла апошнім часам падняцца на высокі прафэсыйны ўзровень, паглыбіць свой грамадзкі характар ды быць строга аб'ектыўнай у насьвятленьні нашага нацыянальна-грамадзкага жыцьця на эміграцыі. Дзякуючы гэтаму, „Беларус" здабыў высокае прызнаньне й аўтарытэт, як сярод беларускага грамадзтва, гэтак і ў чужых.

Няма патрэбы й даводзіць, што бяз сталага пэрыядычнага друку сяньня нельга й думаць пра нармальную зарганізаваную дзейнасьць беларускае эміграцыі. Як ведама, сяньня існуюць чатыры галоўныя асяродкі ў Вольным Сьвеце, дзе нашая эміграцыя знаходзіцца ў большай колькасьці й, будучы згуртаванай у сваіх нацыянальных арганізацыях, сыстэматычна вядзе грамадзкую, палітычную й культурную нацыянальную дзейнасьць ды мае свае нацыянальные цэрквы. Гэта ў Задзіночаных Штатах Амэрыкі, Канадзе, Ангельшчыне, Аўстраліі й некаторых іншых краёх Эўропы. Але ніводзін з гэтых беларускіх асяродкаў, з прычыны параўнальна сьціплай колькасьці актыўных нацыянальна Беларусаў у кажным зь іх, ня мае практычнай магчымасьці мець свой асобны сталы друкаваны орган. Затое ёсьць усе магчымасьці мець паважны й на адпаведным узроўні пастаўлены супольны прэсавы орган для ўсіх згаданых асяродкаў.

Ідучы напярэймы агульным грамадзкім патрэбам беларускае эміграцыі ўва ўсіх краёх ейнага расьсяленьня, газэта „Беларус" і наважыла стацца гэткім супольным органам усяе беларускае эміграцыі. Дасюль былі зробленыя два важныя арганізацыйныя мерапрыёмствы ў гэтым кірунку. Як ведама, ад пачатку свайго выхаду ў 1950 годзе „Беларус" быў фактычным органам Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня, а ў 1963-68 гадох выдаваўся як супольны орган БАЗА й Згуртаваньня Беларусаў Канады. Ужо ў гэтым другім пэрыядзе свайго існаваньня, асабліва пасьля таго, калі спыніла свой выхад выдаваная ў Мюнхэне газэта „Бацькаўшчына", „Беларус" апынуўся перад шырэйшымі заданьнямі: абслугоўваць ня толькі Беларусаў, згуртаваных вакол згаданых арганізацыяў у ЗША й Канадзе, а й усе іншыя беларускія асяродкі ў Вольным Сьвеце. У сувязі з гэтым і іншымі прычынамі XII-ы Кангрэс БАЗА ў травені 1967 году прыняў пастанову, паводля якой газэта, патрабуючы мець большую свабоду дзейнасьці, выйшла спад падпарадкаваньня Галоўнай Управы БАЗА, а сталася аўтаномнай адзінкай у сыстэме БАЗА, падпарадкаванай беспасярэдня Кангрэсу БАЗА. У міжкангрэсавых двухгадовых пэрыядах Рэдакцыйная Калегія „Беларуса" была цалкам самастойнай і арганізацыйна незалежнай у сваёй дзейнасьці.

Праз год зь нішнім часу было зробленае наступнае мерапрыёмства. На пашыраным паседжаньні Рэдакцыйнае Калегіі „Беларуса" ў часе 8-ае Сустрэчы Беларусаў Паўночнае Амэрыкі ў Дэтройце ў верасьні 1968 году была прынятая аднагалосна пастанова, што газэта „Беларус" у далейшым будзе выходзіць як фактычны орган усіх Беларусаў у Вольным Сьвеце, хоць афіцыйным ейным выдаўцом з чыста фармальных прычынаў будзе фігураваць і далей БАЗА. Адразу-ж пасьля гэтага ранейшы падзагаловак „Беларуса" — „Газэта Беларусаў Паўночнае Амэрыкі" быў заменены новым падзагалоўкам — „Газэта Беларусаў у Вольным Сьвеце". Гэтая пастанова пашыранага паседжаньня Рэдакцыйнае Калегіі была зацьверджаная XIII-ым Кангрэсам БАЗА ў травені 1969 году ў Нью Брансьвіку.

Абедзьве згаданыя пастановы апраўдалі сябе поўнасьцяй. Газэта „Беларус", стаўшыся фактычна „Газэтай Беларусаў у Вольным Сьвеце", пачала здабываць штораз больш інтэнсыўнае супрацоўніцтва й матарыяльнае падтрыманьне ня толькі ад Беларусаў, згуртаваных вакол БАЗА й ЗБК, але й ад Беларусаў Чыкага, што згуртаваныя ў сваёй арганізацыі — Згуртаваньне Беларусаў у штаце Іліной, ды ад Беларусаў, згуртаваных вакол сваіх арганізацыяў у Аўстраліі, Францыі й часткава ў Ангельшчыне. Зь Беларусамі Ангельшчыны гэтае супрацоўніцтва дасюль менш эфэктыўнае, але не пакідаем надзеі, што й там яно наладзіцца.

Аднак некаторыя адзінкі з колаў БАЗА, наўсуперак узаконенаму Кангрэсамі БАЗА фактычнаму статусу „Беларуса", як „Газэты Беларусаў у Вольным Сьвеце", спрабуюць і надалей, паклікаючыся на ейны фармальны афіцыйны статус, уважаць газэту за вылучную собскасьць і вылучны орган БАЗА, што прывяло ў леташнім годзе да непажаданых зьяваў, моцна некарысных і для газэты, і для БАЗА.

Найлепшым і найздаравейшым выхадам з гэтае сытуацыі было-б поўнае ўнезалежненьне газэты ад БАЗА й інкарпараваньне яе перад амэрыканскімі ўладамі, як цалкам самастойнае грамадзкае адзінкі. І напэўна да гэтага дойдзе, магчыма навет хутка, бо гэтага вымагае наш агульны нацыянальны інтэрас. Ад гэтага газэта напэўна ня сталася-б менш базаўскай, як і дасюль, як ня сталася яна менш зэбэкаўскай пасьля таго, калі з канцом 1968 году перастала ЗБК афіцыйна фігураваць на газэце, як сувыдавец „Беларуса". Сяньня гэтакае-ж фактычнае права да „Беларуса", як і БАЗА, мае, прыкладам, Згуртаваньне Беларусаў штату Іліной, Згуртаваньне Беларусаў Канады, Беларускі „Хаўрус" у Францыі, Згуртаваньне Беларусаў у Вялікай Брытаніі, беларускія арганізацыі ў Аўстраліі й усе іншыя, сябры й прыхільнікі якіх, апрача намінальнае падпіскі на газэту, даюць на ейнае выдаваньне й грашовыя ахвяры, інакш кажучы, зьяўляюцца ейнымі сувыдаўцамі. І хоць паранейшаму фармальным выдаўцом „Беларуса" фігуруе на газэце БАЗА й арганізацыйна газэта падпарадкованая Кангрэсу БАЗА, Рэдакцыйная Калегія ўважае яе й будзе ўважаць за „Газэту Беларусаў у Вольным Сьвеце".

Але ёсьць яшчэ адна праблема. Разумеючы патрэбы агульнанацыянальнага характару ў сяньняшняй палітычнай сытуацыі, газэта апошнімі гадамі пасьлядоўна йдзе напярэймы грамадзкім патрэбам **усіх** Беларусаў, што стаяць на пазыцыях Акту 25 Сакавіка, незалежна ад арганізацыйна-структурных і палітычных розьніцаў між імі. Гэткая грамадзкая й палітычная лінія газэты была спатканая з поўнай апрабатай і падтрыманьнем перш-наперш з боку ейных ранейшых аднадумцаў і прыхільнікаў. Пра гэта дастаткова пасьветчылі многія лісты да рэдактара й Рэдакцыйнае Калегіі з усіх чыста беларускіх асяродкаў, выказваньні на арганізацыйных сустрэчах чытачоў з рэдактарам, наймацней-жа выявілася поўнае прызнаньне правільнасьці занятае газэтай пазыцыі ў часе леташняй Сустрэчы Беларусаў Паўночнае Амэрыкі ў Кліўленьдзе, калі ўсе ейныя ўдзельнікі дружна выступілі ў вабароне газэты перад спробамі ейнага асуджэньня за ўзяты ёю кірунак.

Прыхільна адгукнулася на гэты кірунак газэты й бальшыня Беларусаў зь іншых арганізацыйных фармацыяў, што раней былі супраць газэты. Праўда, частка іх паставілася да гэтага кроку газэты з рэзэрвай, як быццам вычэкваючы, ці вытрымае яна сваю лінію, а некаторыя зь іх практычна выявілі далейшую да яе няпрыхільнасьць. Даўгія гады ўзаемнага недаверу й варожасьці не маглі не пакінуць па сабе сьледу ў сьведамасьці некаторых людзей. Гэта якраз і гаворыць за тым, што пачатая газэтай „Беларус" акцыя шуканьня супольнае мовы паміж калісьці пасваранымі групамі нашых суродзічаў павінна з усёй наважанасьцяй прадаўжацца. І яна будзе прадаўжацца!

Наапошку яшчэ адна важная праблема. Адным з галоўных заданьняў „Беларуса", ак адзінай на эміграцыі аўтарытэтнай нацыянальнай газэты — гэта дакумантаваньне ўсяго беларускага нацыянальнага жыцьця й дзейнасьці на чужыне для гісторыі, а таксама дзеля цяперашняга азнаямленьня з гэтай дзейнасьцяй усяе нашае эміграцыі. З цалком незалежных ад Рэдакцыі, а залежных вылучна ад паасобных беларускіх асяродкаў прычынаў, заданьне гэтае, нажаль, выконваецца ў незадавальняючай ступені. Прыкладам, адзін зь вялікіх беларускіх сяродкаў у ЗША, выдатная матарыяльная дапамога якога для газэты можа служыць прыкладам і ўзорам для ўсіх іншых беларускіх асяродкаў, не зважаючы на паўтараныя Рэдакцыяй просьбы, апошнім часам бадайшто зусім ня прысылае для друку ў газэце справаздачаў із свае дзейнасьці, тымчасам як некаторыя канкрэтныя праявы гэтае дзейнасьці таксама маглі-б служыць прыкладам і ўзорам для ўсіх іншых беларускіх асяродкаў. У якасьці прыкладу прывядзём яшчэ больш несамавіты выпадак. Людзі зь іншага таксама вялікага беларускага асяродку ў ЗША выказалі сваю крыўду да „Беларуса" з тае прычыны, што газэта быццам не захацела адгукнуцца на дзьве ладжаныя летась у гэным асяродку імпрэзы. Тымчасам было інакш. Сам рэдактар „Беларуса" асабіста наведаў першую з гэных імпрэзаў і дамовіўся зь ейным кіраўніком, што ў самым гэным асяродку будзе зрыхтаваная справаздача зь імпрэзы й прысланая ў Рэдакцыю дзеля ейнага надрукаваньня. Тымчасам справаздача ня была прысланая. Што-ж датычыцца да другой імпрэзы, дык Рэдакцыя даведалася пра яе вельмі спозьнена й вылучна з гэнага крыўдаваньня за ненадрукаваньне справаздачы з гэнае імпрэзы. Інфармаваць газэту пра сваю дзейнасьць — заданьне самых беларускіх асяродкаў, у якіх гэтая дзейнасьць праводзіцца. Заданьнем-жа газэты — надрукаваць прысланы матарыял.

Вось гэта найважнейшыя праблемы газэты „Беларус" і ейнае Рэдакцыйнае Калегіі на сяньня й бліжэйшую будучыню. Моцна верачы, што нашае грамадзтва не пакіне нас без неабходнае дапамогі ў разьвязаньні ўсіх гэтых праблемаў, мы зь ня меншымі як і дасюль, энтузіязмам і аптымізмам уваходзім у новы юбілейны год нашае газэты „Беларус".

Ст. Станкевіч
Старшыня Рэдакцыйнае Калегіі „Беларуса"

ЗВАРОТ
РАДЫ БЕЛАРУСКАЕ НАРОДНАЕ РЭСПУБЛІКІ ДА БЕЛАРУСКАГА ГРАМАДЗТВА

(прыняты на 13-й Сэсіі Рады БНР у Нью Ёрку 30 лістапада 1974 г.)

Другая палавіна дваццатага стагодзьдзя адзначаецца працягам нацыянальна-вызвольнага змаганьня паняволеных народаў і ростам ліку незалежных дзяржаваў. Найлепш пра гэта сьветчаць дзесяткі новых дзяржаваў, што працягам двух апошніх дзесяцігодзьдзяў, здабыўшы сваю незалежнасьць, увайшлі ў склад Задзіночаных Нацыяў і рэпрэзэнтаваныя там запраўднымі прадстаўнікамі сваіх народаў, а не марыянэткамі каляніяльнае мэтраполіі, як у выпадку кантраляванае Масквой дэлегацыі Беларускае ССР. Увесь гэты працэс міжнароднага разьвіцьця адно пацьвярджае жыцьцёвасьць сфармуляваных у лютым-сакавіку 1918 году ў трох устаўных граматах Рады Беларускае Народнае Рэспублікі ідэялаў нацыянальнае незалежнасьці й дэмакратычных свабодаў беларускага народу ды тэрытарыяльнае непадзельнасьці.

За свабоду й незалежнасьць Беларусі змагалася шмат пакаленьняў беларускага народу: паўстанцы Кастуся Каліноўскага ў 1862-1864 гадох, народнікі 1880-х гадоў, нашаніўцы на пачатку гэтага стагодзьдзя, Рада Беларускае Народнае Рэспублікі й беларускія патрыёты ад часу Ўсебеларускага Кангрэсу 1917 году й абвешчаньня незалежнасьці Беларусі 25 сакавіка 1918 году. Гадамі Другое сусьветнае вайны Беларусь заплаціла жыцьцём кажнага свайго чацьвертага жыхара за права жыць у свабодзе, матар'яльным і духовым дабрабыце. Дагэтуль, аднак, беларускі народ, паняволены сатрапамі маскоўскае дыктатуры, не дамогся сабе гэтага права, хоць права гэтае прызнанае ў прынцыпе на паперы: савецкая прапаганда шырака расьпісваецца пра дзяржаўную сувэрэннасьць Беларусі ды матар'яльны й духовы дабрабыт. Гэтыя аблыжныя цьверджаньні прызначаныя на прыхоўваньне факту эканамічнае эксплятацыі й русыфікацыйнага ўціску на Беларусі. У іх, аднак, адлюстравалася адначасна ўсьведамленьне беларускім народам самое патрэбы свае нацыянальнае сувэрэннасьці. На здушэньне й выкараненьне гэтага ўсьведамленьня якраз і ськіраваная ўся русыфікацыйная акцыя савецкае ўлады. Канчальнай бо мэтай Масквы ніколі не пакідала быць, ні да рэвалюцыі 1917 году ні пасьля яе, мацаваньне коштам падбітых народаў „единой и неделимой" імпэрыі, як-бы яна ні звалася: „Расейская" ці „Савецкая". Да рэвалюцыі мацаваньне гэтае на Беларусі праводзілася шляхом запярэчваньня існаваньня беларускага народу й забаронай ягонае мовы, цяпер — прыхваткай „зьліжэньня" й „зьліцьця" яго з расейскім народам у г. зв. „новую гістарычную супольнасьць — савецкі народ".

Да чаго гэтая палітыка этнацыду вядзе практычна, паказваюць факты: у Савецкай Беларусі беларуская мова, што становіць галоўны кампанэнт нацыянальнае сьведамасьці народу, выціснутая ў вялікай меры з культурнага жыцьця рэспублікі, з навукі, з адміністрацыі, з галінаў масавага мастацтва (кіно, тэлебачаньне), вышэйшых і сярэдніх навучальных установаў, друку. Савецкая палітыка двумоўя з падступным канцэптам расейскае мовы, як другое „роднае" мовы Беларуса — нічога іншага, як фігавы лісток вялікадзяржаўнага шавінізму, за якім хаваецца тэндэнцыя перацягненьня Беларусаў да расейскага аднамоўя. Ужо цяпер паводля савецкае-ж статыстыкі адно 15 працэнтаў кніжак у Савецкай Беларусі выдаецца пабеларуску —найніжэйшы працэнт за ўсе паваенныя гады. Да чаго гэтая тэндэнцыя можа давесьці, сказаў яшчэ пачынальнік беларускага літаратурнага адраджэньн, Францішак Багушэвіч у 1891 годзе: „Шмат было такіх народаў, што страцілі найперш мову сваю, так як той чалавек прад скананьнем, катораму мову займе, а потым і зусім замерлі". Пра тое пісаў у 1862 годзе й Кастусь Каліноўскі, Багушэвічаў сябар па зброі ў паўстаньні 1863 году, рыхтаваўшы гэнае паўстаньне выдаваньнем падпольнае газэты „Мужыцкая Праўда" (№ 4): „У нас, Дзяцюкі, адно вучаць у школах, каб ты знаў чытаці памаскоўску, а то для таго, каб цябе зусім перарабілі на маскаля".

Беларускі народ тымчасам мае сваю старадаўную культуру й мову — мову дзяржаўнага справаводзтва й заканадаўства Вялікага Княства Літоўскага, пра прыгажосьць якое казаў ураджэнец Беларусі паэта Адам Міцкевіч, самабытнасьць яоке паказаў акадэмік Яўхім Карскі, нявычэрпнае багацьце якое захаванае ў нетрах беларускага фальклёру й творчасьці сотняў беларускіх пісьменьнікаў.

У 1974 годзе споўніліся 90-я ўгодкі ад выхаду беларускага падпольнага часапісу „Гоман", выдаўцы якога, беларускія студэнты ў Пецербурзе (на Беларусі вышэйшыя навучальныя ўстановы расейскі царызм быў забараніўшы), працягваючы рэвалюцыйныя традыцыі Кастуся Каліноўскага, вялі змаганьне з русыфікатарскім засільлем царскіх бюракратаў за адраджэньне свайго старадаўнага краю й ягонае багатае гістарычнае й культурнае спадчыны. „У сучасны момант (пісалі гоманаўцы ў 1884 годзе) поруч із змаганьнем за свабоду асобы йдзе ўпартае змаганьне за нацыянальнае раўнапраўе й незалежнасьць... вось чаму ў рэвалюцыйны катэхізіс увайшла, як незапярэчная догма, нацыянальная салідарнасьць на аснове роўнасьці, а не падпарадкаваньня . . ."

Зварачаючыся да беларускае інтэлігенцыі з заклікам спрыяць народу „выявіць свой нацыянальны гені", гоманаўцы сфармулявалі прынцып, што ў сваёй аснове застаўся актуальным і цяпер для ўсіх нас:

„Бязь цеснае еднасьці із сваім народам, бяз глыбокага вывучэньня ягоных матар'яльных і духовых запатрабаваньняў, без разуменьня й павагі ягоных патрэбаў, што выцякаюць з асаблівасьцяў усяго ягонага мінулага гістарычнага й эканамічнага жыцьця, — усе ідэялы інтэлігенцыі застаюцца назаўсёды пустым гукам, якімі-б з выгляду дэмакратычнымі яны ні былі. Толькі цалкам зьвязаная з патрабаваньнямі жыцьця беларускага народу дзейнасьць інтэлігенцыі будзе плённай, толькі прыстасаваныя да ўмоваў жыцьця й культуры беларускага народу ідэялы інтэлігенцыі знойдуць ажыцяўленьне на беларускай глебе, садзейнічаючы матар'яльнаму й духоваму росквіту беларускага народу. Лішні раз тады давядзе беларуская нацыянальнасьць даведзенае ўжо ці раз . . . што НЯ НІЗКІ ЎЗРОВЕНЬ КУЛЬТУРЫ ВЫКЛІКАЕ ЯЕ ПАДПАРАДКАВАНЬНЕ, А НААДВАРОТ, ПАДПАРАДКАВАНЬНЕ ВЫКЛІКАЕ ЗАСТОЙ".

Хоць з тых часоў беларускае нацыянальнае разьвіцьцё пайшло далёка наперад ды набыло характару масавага руху, русыфікацыйная пагроза ня зьнікла — яна сталася цяпер больш вытанчанай і ў век масавае асьветы больш грунтоўнай. Не зьмянілася ў сувязі з гэтым і існасьць змаганьня за нацыянальнае існаваньне. А затым ня страціла актуальнасьці й тая праграма, якую сфармулявалі перад беларускай інтэлігенцыяй і перад цэлым беларускім народам выдаўцы „Гоману".

Трынаццатая Сэсія Рады Беларускае Народнае Рэспублікі, скліканая ў 90-я ўгодкі ад выхаду часапісу „Гоман" ды ў пэрыядзе ўзмоцненага русыфікацыйнага наступу на Беларусь, заклікае ўсіх сумленных сыноў і дачок Беларусі да актыўнага ўдзелу ў змаганьні за сваю нацыянальную існасьць. Змаганьне гэтае будзе тым больш плённым, чым лепш мы ўсьведамім сабе выказаную гоманаўцамі глыбокую думку, што „ня нізкі ўзровень культуры выклікае яе падпарадкаваньне, а, наадварот, падпарадкаваньне выклікае застой". Адначасна, як паказала ўся далейшая гісторыя беларускага нацыянальна-вызвольнага руху й дзяржаўнага будаўніцтва, нязвычайна важным фактарам у змаганьні — і чым далей, тым больш — становіцца ўсьведамленьне другое заканамернасьці: засваеньне нацыянальнае культуры, выяўленьне й пашырэньне багацьцяў гістарычнае спадчыны вызваляе духова, аблягчае цяжар падпарадкаванасьці ды ўзмацняе надзею на поўнае скасаваньне гэтае падпарадкаванасьці праз ужыцьцёўленьне ідэялаў Беларускае Народнае Рэспублікі: нацыянальнае сувэрэннасьці, дэмакратычных свабодаў, матар'яльнага й духовага дабрабыту.

Жыве Беларусь у змаганьні!

Нью Ёрк, 30. XI. 1974 г.

13-я Сэсія Рады
Беларускае Народнае Рэспублікі

Атаман Люты Лютэнко заміж вянка на мэгілу сьв. пам. Аляксандра Стагановіча на Выдавецкі Фонд „Беларуса" пераслаў $ 10.00.

БЕЛАРУСЫ НА ВЫСТАЎЦЫ Ў КЛІЎЛЕНЬДЗЕ

29-30 лістапада летась Рада Мастацтва ў Кліўленьдзе арганізавала міжнародную выстаўку. Беларускі аддзел выстаўкі вылучаўся ўдалым і багатым падборам экспанатаў народнага мастацтва. Пра гэта казалі шмат якія наведвальнікі выстаўкі. Асабліва шмат зацікаўленьня беларускі аддзел выстаўкі выклікаў у настаўнікаў і студэнтаў. На выстаўцы раздаваліся англамоўныя інфармацыйныя брашуры пра Беларусь. Многія прасілі падручнікаў зь беларускай мовы й больш інфармацыяў пра Беларусь. На выстаўцы дзяжурылі Янка Ханенка й Валодзя Дунец. Ім памагалі Янка Раковіч малодшы, Іра Каляда-Сьміонова, Таньцяна Кананчук, Андрэй Кананчук і Міхась Каваленка. Шкада, што вельмі мала Беларусаў наведала выстаўку.

ДЗЕНЬ ГЭРОЯЎ У МЭЛЬБУРНЕ

У нядзелю 1-га сьнежня летась у ўпрыгожанай сьцягамі й кветкамі залі Беларускага Народнага Дому ў Мэльбурне (Аўстралія) адбылося ўрачыстае сьвяткаваньне 54-х угодкаў Слуцкага паўстаньня. Урачыстасьць адчыніў Старшыня Беларускага Цэнтральнага Камітэту ў Вікторыі, падчыркнуўшы значаньне Слуцкага чыну, вялікую ахвярнасьць Случчакоў ды патрэбу далейшага змаганьня дзеля дасягненьня нашай нацыянальнай мэты — Незалежнасьці Беларусі.

На тэму дня былі прачытаныя два рэфэраты: адзін сп-няй Эўляліяй Яцкевіч на беларускай мове, другі — сп-чнай Алай Корбут на мове ангельскай. Абодвы рэфэраты былі вельмі цікавыя й арыгінальныя, яны значна розьніліся ад рэфэратаў, якія мы дагэтуль чулі на гэтыя тэмы ў Беларускім Доме, і таму ня дзіва, што абедзьве дакладчыцы былі шчодра ўзнагароджаныя бурнымі воплескамі.

Беларускі мяшаны хор пад кіраўніцтвам сп. П. Мікуліча ўзапраўды пamастацку прапяяў дзьве сугучныя ўгодкам песьні: „Сьпі пад курганам гэрояў" і вайсковы марш „Чутны гоман". Далей былі наступныя дэклямацыі: Аўген Груша (верш „Волат"), Віця Грэцкоўскі (верш „Казёл" і „Вучыся"), Таня Груша (верш „Люблю наш край" паангельску), Аўген Груша (верш „О Беларусь, мая шыпшына"), Надзя Груша (той-жа верш паангельску), П. Сасноўскі (собскі верш „Змагаром") і Аня Корбут (верш Ларысы Геніюш „Дзе ты быў").

На заканчэньне сп-ня Надзя Груша прасьпявала солё „Ой ты дзяўчыначка", а мяшаны хор дзьве песьні „Люблю наш край" і „А ў полі вярба".

Ужо ўвайшло ў традыцыю, што пасьля заканчэньня нацыянальных імпрэзаў у Беларускім Доме адбываюцца сяброўскія вечары. І гэтым разам у мілай сяброўскай атмасфэры пры песьнях, дэклямацыях і ўспамінах з Бацькаўшчыны прысутныя правялі яшчэ колькі гадзінаў у Беларускім Доме. **А. К-а**

КАРДЫНАЛ МІНДШЭНТЫ Ў МЭЛЬБУРНЕ

29 лістапада летась на запросіны вугорскага грамадзтва ў Мэльбурне (Аўстралія) прыбыў сюды Яго Эмінэнцыя Язэп Кардынал Міндшэнты. 82-гадовага рэлігійна-грамадзкага вугорскага дзеяча, б. кіраўніка (прымаса) каталіцкага касьцёлу Вугоршчыны, б. вязьня гітлераўскіх і савецкіх турмаў урачыста віталі на лётнішчы вугорскія арганізацыі, прадстаўнікі паняволеных народаў ды каталіцкае духавенства на чале з мэльбурнскім архіяпіскапам Ф. Т. Літл і Украінскім каталіцкім экзархам д-рам І. Прашкам.

У суботу 30 лістапада Яго Эмінэнцыя ў асысьце архіяпіскапа Літл і 6-ёх каталіцкіх япіскапаў адслужыў у перапоўненым вернікамі саборы сьв. Патрыка ў Мэльбурне ўрачыстую імшу. На імшы прысутнічала шмат прадстаўнікоў паняволеных народаў з нацыянальнымі сьцягамі, у тым ліку й беларуская дэлегацыя із сваім нацыянальным сьцягам.

У сераду 4 сьнежня Вугорская Асацыяцыя ў Мэльбурне наладзіла банкет-сустрэчу ў гонар Дастойнага Гасьця. У банкеце прынялі ўдзел усе нацыянальныя арганізацыі, што ўваходзяць у Раду Паняволеных Народаў.

Кардынал гутарыў з прадстаўнікамі кажнай нацыянальнасьці. І тут здарыўся цікавы эпізод: падчас гутаркі з адным зь беларускіх дэлегатаў выявілася, што абодвы яны былі вязьнямі таго самага лягеру Варкуты. На просьбу старшыні Рады Паняволеных Народаў Кардынал пабагаславіў усіх прысутных.

9 сьнежня адбылася вялікая маніфэстацыя ў гонар Кардынала, у якой прыняло ўдзел больш за 6 тысячаў чалавек. Кардыналу быў падараваны пamастацку выкананы крыж, бо як выразіўся артысты-ахвярадаўца, „крыж стаўся сымбалем жыцьця Кардынала". Пасьля гэтага Кардынал у даўжэйшай прамове падзяліўся з прысутнымі сваімі перажываньнямі ў камуністычных турмах.

Ведамы савецкі пісьменьнік Аляксандар Салжаніцын прыслаў тэлеграму наступнага зьместу: „Я вельмі ўсхваляваны й прыемна мне ведаць, што навет у далёкай Аўстраліі ёсьць людзі, якія думаюць і адчуваюць гэтак, як і я, і што вы там аддаеце пашану вялікаму хрысьціянскаму кіраўніку й патрыёту Кардыналу Міндшэнты".

Падчас маніфэстацыі красаваліся на сцэне сьцягі паняволеных народаў, у тым ліку й беларускі. Аўстралійскія ўрадавыя дзейнікі (партыі лябаральных) зьігнаравалі візыту Кардынала, англамоўная прэса адгукнулася на яе даволі холадна й бяз энтузіязму, затое эміграцыі з паняволеных камунізмам краёў усюды віталі Яго Эмінэнцыю, як мучаніка й гэроя ў змаганьні за волю й незалежнасьць ня толькі вугорскага, але і ўсіх іншых народаў, што знаходзяцца ў няволі чырвонае Масквы. **А. К-а**

ДАЛЕЙШЫЯ АХВЯРЫ НА ФОНД БЕЛАРУСКІХ ПАДРУЧНІКАЎ

Заснаўнікі й кіравецтва Фонду Падручнікаў пры Беларускім Інстытуце Навукі й Мастацтва ў ЗША дзякуюць інж. Васілю Русаку за складзеную ахвяру у вышыні 50 дал. На коньце Фонду, разам з папярэднімі сумамі, 2,121.79 дал.

БЕЛАРУСКАЯ БІБЛІЯТЭКА Й МУЗЭЙ ІМЯ ФРАНЬЦІШКА СКАРЫНЫ Ў ЛЕНДАНЕ

АД РЭДАКЦЫІ: Казацкі прыяцель Беларусаў д-р Васіль Глазкоў, ён-жа старшыня Вярхоўнага Казацкага Прадстаўніцтва ў замежжы, старшыня Казацка-Амэрыканскага Камітэту ў ЗША, а таксама старшыня міжнацыянальнай арганізацыі Антыкамуністычны Інтэрнацыянал, у кастрычніку летась, у часе свайго падарожжа па Эўропе, наведаў Беларускую Бібліятэку й Музэй імя Францішка Скарыны ў Лёндане. Свае ўражаньні й спасьцярогі з гэтага наведаньня ён выказаў у прызначаным для „Беларуса" артыкуле, які з прыемнасьцю й удзячнасьцяй для ягонага Аўтара ніжэй друкуем, як аб'ектыўнае сьветчаньне прыязнага нам ня Беларуса пра нашыя важныя навуковыя ўстановы.

* * *

Насупраць Дому й Царквы Беларускіх Айцоў Марыянаў у Лёндане знаходзяцца Бібліятэка й Музэй імя Францішка Скарыны. Бібліятэка была заснаваная ў 1950 годзе высілкамі Біскупа Часлава Сіповіча пры супрацоўніцтве а. Аляксандра Надсана, які, ад часу афіцыйнага адчыненьня Бібліятэкі й Музэю ў 1971 годзе стала працуе як іхны дырэктар.

За 25 гадоў свайго існаваньня Бібліятэка ператварылася ў найвялікшы цэнтр беларусаведы на Захадзе. Цяпер у ёй налічваецца звыш 12-ці тысячаў назоваў кнігаў, што беспасярэдня або пасярэдня датычаць да гісторыі, эканомікі й культуры беларускага народу. Дык і ня дзіва, што Бібліятэкай карыстаюцца ня толькі Беларусы, але й чужынцы, асабліва студэнты й навукоўцы, што працуюць над вывучэньнем праблемаў Беларусі й Усходняй Эўропы.

У Бібліятэцы сабраны багаты і ўсебаковы матарыял зь гісторыі, літаратуры, мовы, фалькльору й эканомікі Беларусі. Тут ёсьць вельмі рэдкія кнігі, выдадзеныя яшчэ напачатку 16-га стагодзьдзя ды якія выходзілі пазьней, у тым ліку й кнігі, што выдаваліся ў Савецкай Беларусі ў 20-х гадох. Гэтыя кнігі цяпер цяжка або й немагчыма дастаць у самой Савецкай Беларусі, дзе былі яны нішчаныя ў часе пагромнага сталінскага паходу супраць беларускай культуры ў 30-х гадох. Сабраныя таксама рэдкія цяпер выданьні, што ад 1920 да 1939 гадоў выходзілі ў Заходняй Беларусі, а таксама ўва ўсёй Беларусі падчас нямецкай акупацыі ў мінулай вайне.

Увесь час Бібліятэка набывае ўсе кнігі на беларускую тэматыку, што выдаюцца ў Савецкай Беларусі і наагул у СССР, а таксама ў краёх вольнага сьвету. Бібліятэка мае фатаграфічныя рэпрадукцыі вельмі рэдкіх кнігаў і гістарычных картаў. Сярод іх кнігі Біблії Францішка Скарыны выданьня 1517 году й Статут Вялікага Княства Літоўскага на беларускай мове, што быў надрукаваны ў 1588 годзе ў друкарні братоў Мамонічаў у Вільні. Тут ёсьць і польскае выданьне гэтага Статуту, якое было надрукаванае таксама ў Вільні ў 1619 годзе. Апрача гэтага, у Бібліятэцы ёсьць „Хроніка Эўрапейскай Сарматыі" Аляксандра Гваніні выданьня 1581 году. Аўтар гэтай хронікі доўгі час служыў у арміі Вялікага Княства Літоўскага й быў камендантам Віцебску. Ёсьць таксама некалькі арыгіналаў геаграфічных картаў Беларусі і Ўсходняе Эўропы заходнеэўрапейскіх картаграфаў 16-18 стагодзьдзяў.

Зусім нядаўна Бібліятэка набыла „Евангельле" на беларускай мове, якое было выдадзенае ў 1652 годзе ў Кутэйнскай друкарні пад Воршай, а таксама камплекты беларускіх часапісаў, што да 1939 году выходзілі ў Заходняй Беларусі й часта канфіскаваліся польскімі ўладамі.

У 1972 годзе, які быў абвешчаны ЮНЭСКО Годам Кнігі, Беларуская Бібліятэка часта наладжвала ў Лёндане выстаўкі беларускай кнігі, якія наведала шмат чужынцаў і пра якія паведамлялася ў ангельскім друку. Гаворачы пра Беларускую Бібліятэку й Музэй у Лёндане, нельга не згадаць і пра вялікую дзейнасьць Англа-Беларускага Таварыства ў Лёндане, якое цесна супрацоўнічае зь імі. Таварыства было заснаванае ў 1954 годзе, а сярод ягоных сяброў, апрача Беларусаў, шмат ангельскіх навукоўцаў і ведамых грамадзка-палітычных дзеячоў. Таварыства выдае на ангельскай мове навуковы „Часапіс Беларускіх Студыяў", а таксама іншыя навуковыя кнігі на беларускія тэмы.

Другі паверх будынку Бібліятэкі займае Беларускі музэй імя Францішка Скарыны ў Лёндане. Хоць Музэй яшчэ адно ў зародку, аднак зьмяшчае ён ладне каштоўных для гісторыі Беларусі й беларускага мастацтва экспанатаў, якія ўсьцяж папаўняюцца. У Музэі асабліва шмат экспанатаў беларускага народнага мастацтва. Апрача шкляных і цырамічных вырабаў, тут прадстаўлены бракатавыя тканіны пачатку 18-га стагодзьдзя, вязаныя шалі, паясы, пальчаткі, дываны, народныя касьцюмы, вышываныя ручнікі, дэкарацыі для вокнаў.

У васобных вітрынах Музэю перахоўваюцца прадметы рэлігійнага прызначаньня: дзераўляныя й сярэбраныя крыжы, старыя іконы, у тым ліку й ікона Смаленскай Божай Маці, выкананая ў традыцыйным беларускім стылі. Ёсьць тут вельмі памастацку выкананае з дрэва расьпяцьце Хрыста зь вёскі Васілішкі на Лідчыне. Багата прадстаўленыя ў Музэі царкоўныя рызы й іншае царкоўнае адзеньне як беларускага праваслаўнага, гэтак і рымска-каталіцкага абраду. Амаль усе яны выкананыя ў вадным беларускім стылі і з характэрнымі для яго зялёнымі й жоўтымі вышыўкамі. Сярод гэтых экспанатаў ёсьць і маленькая драўляная скрыначка, у якой, цяпер ужо больш як васьмідзесяцігадовага веку, а. Язэп Гэрмановіч, што жыве цяпер у Лёндане, перахоўваў Сьвятыя Дары ў часе свайго шматгадовага зьняволеньня ў канцэнтрацыйных лягерах Савецкага Саюзу.

У Музэі ёсьць некалькі мастацкіх гравюраў у беларускім стылі з 16-га стагодзьдзя, у тым ліку й выкананых Францішкам Скарынам. У Музэі прадстаўленая таксама філятэлія й нумізматыка Беларусі. Апрача паштовых марак кароткага пэрыяду незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі, ёсьць у Музэі й паштовыя маркі Савецкага Саюзу зь беларускай тэматыкай на іх. У ваддзеле нумізматыкі ёсьць нямала старых беларускіх грыўняў і розных манэтаў, што ўжываліся ў Вялікім Княстве Літоўскім, пачынаючы ад 1404 да 1666 гадоў.

Пазнаёміўшыся з кніжным фондам Беларускай Бібліятэкі й экспанатамі Беларускага Музэю імя Францішка Скарыны ў Лёндане, пераконваешся ў тым, які вялікі ўклад унёс беларускі народ у культурную скарбніцу Эўропы, а таксама ў тым, якое вялікае значэньне мае ахвярная праца беларускіх патрыётаў на эміграцыі, што зьбіраюць і перахоўваюць беларускі культурны набытак.

Васіль Глазкоў

50 ГОД БЕЛАРУСКАГА КІНАМАСТАЦТВА

I.

17 сьнежня 1924 году была падпісаная пастанова Савету Народных Камісараў БССР пра стварэньне Дзяржаўнага ўпраўленьня па справах кінаматаграфіі й фатаграфіі — „Белдзяржкіно". Ад гэтае даты й пачынаецца гісторыя беларускага кінамастацтва, што мае за сабой цэлае паўстагодзьдзе. Дзеля адзначаньня гэтага юбілею летась у верасьні былі створаны адмысловы арганізацыйны камітэт на чале з намесьнікам старшыні Дзяржаўнага камітэту Савету міністраў БССР па кінаматаграфіі П. Жукоўскім, як ягоным старшынём, а юбілейныя сьвяткаваньні адбываліся летась у сьнежні.

З прычыны адсутнасьці тэхнічнага ўладжаньня для фільмовай вытворчасьці на Беларусі, студыя „Белдзяржкіно" або „Савецкая Беларусь", як найчасьцей яна называлася, была зарганізаваная й доўгі час працавала ў Ленінградзе, і толькі ў 1939 годзе была перанесеная ў сталіцу Савецкай Беларусі — Менск. Беларуская кінастудыя пачала сваю вытворчасьць ад кінахронікі, каб неўзабаве перайсьці да кінапублістыкі, навукова-папулярных і дакументальных кароткамэтражных фільмаў. І толькі напрыканцы 1926 году быў выпушчаны першы даўгамэтражны мастацкі фільм „Лясная быль" паводля аповесьці Міхася Чарота „Сьвінапас".

Ужо гэты першы беларускі мастацкі фільм стаўся значным дасягненьнем беларускага кінамастацтва. Высокі мастацкі ўзровень фільму быў абумоўлены галоўна дзьвюма акалічнасьцямі. Першае, тым, што рэжысэрам гэтага фільму быў вялікі энтузыяст беларускага фільмовага мастацтва таленавіты беларускі рэжысэр Юры Тарыч, што ад часу заснаваньня беларускай кінастудыі аж да сваёй сьмерці ў 1967 годзе сваю долю й творчую дзейнасьць зьвязаў зь беларускім кінамастацтвам. Другой акалічнасьцяй, што абумовіла ўдачу фільму, была ягоная арганічная сувязь зь беларускай літаратурай і беларускім жыцьцём. Дзея фільму разгорталася ў беларускім сялянскім асяродзьдзі на фоне багатай прыроды й каляровых эпізодаў з жыцьця й быту беларускай вёскі.

У гэткім-жа пляне быў створаны ў 1929 годзе рэжысэрам Л. Малчанавам мастацкі фільм „Хвоі гамоняць" паводля аповесьці беларускага пісьменьніка Анатоля Вольнага „Два". Абодвы фільмы — „Лясная быль" і „Хвоі гамоняць" былі асновы на тых самых падзеях нядаўнае мінуўшчыны — на эпізодах партызанскага змаганьня супраць польскіх войскаў, што ў 1920 годзе былі занялі вялікую частку цэнтральнае Беларусі. У міжчасе быў створаны ў 1928 годзе й першы беларускі гістарычны фільм „Кастусь Каліноўскі", які таксама стаўся творчым дасягненьнем беларускай кінастудыі.

Гэтак беларускае кінамастацтва слаўна пачынала сваё жыцьцё ў спрыяльнай атмасфэры беларускага нацыянальнага ўздыму ў другой палавіне 20-х гадоў, стаўшыся важным дасягненьнем беларускай нацыянальнай культуры гэнага часу.

Дзьве важныя падзеі 30-х гадоў мелі дадатні ўплыў на разьвіцьцё беларускага кінамастацтва даваеннага дзесяцігодзьдзя. Гэта прыход у кіно гуку, што адчыняла новыя вялікія магчымасьці для кінавытворчасьці, а таксама штораз большы адыход ад гэтак званага агітацыйна-прапагандовага фільму зь неадлучнымі ад яго плякатнасьцяй, голай публіцыстычнасьцяй ды няўвагай да духовага сьвету чалавека.

Але побач з гэтымі дадатнімі, заіснавалі ў 30-х гадох куды большыя зьявы адмоўныя. Раптоўная ломка старых формаў жыцьця ў сувязі з прымусовай калектывізацыяй сельскай гаспадаркай з г. зв. раскулачваньнем, прысьпешнай індустрыялізацыяй ды, галоўна, масавы сталінскі тэрор і пагромны паход супраць беларускай нацыянальнай культуры спынілі нармальны культурны працэс, у тым ліку й разьвіцьцё кінамастацтва. Таксама адмоўны ўплыў на беларускі фільм меў і доўгі тэрытарыяльны адрыў ягонай вытворчай базы ад Беларусі. Усё гэта моцна перашкаджала росту нацыянальных кінакадраў, а няведаньне беларускае мовы, літаратуры, культуры й гісторыі Беларусі кінапрацаўнікамі Ленінграду, што ў вялікай колькасьці ўліваліся ў беларускую кінастудыю, цягнула за сабой абыякавасьць і навет няўвагу да тэматыкі з жыцьця беларускага народу.

Галоўная ўвага ў беларускім фільме 30-х гадоў была накіроўваная партыяй на сучасную тэматыку з савецкага жыцьця. Але на фільмах з гэтай тэматыкай доўгі час мсьцілася традыцыя агітпрапфільму. Пазьней, галоўна дзякуючы сваім заслугам маладога тады беларускага кінарэжысэра У. Корш-Сабліна, фільмы на сучасную тэму пачалі паступова павышаць сваю якасьць.

Большыя, аднак, дасягненьні мелі й цяпер фільмы на гістарычна-рэвалюцыйныя тэмы. Нейлепшым зь іх стаўся створаны ў 1938 годзе рэжысэрам Ю. Тарычам фільм „Адзінаццатае ліпеня" пра партызанскае змаганьне на Беларусі супраць польскіх войскаў у 1920 годзе. Фільм праўдзіва ўзнаўляў гістарычны фон падзеяў і каларыт эпохі, а ў багатых пэйзажах, у вадмаляваньні быту й жыцьця беларускай вёскі даваў рэалістычны паказ спэцыфічных рысаў беларускага краю й ягоных жыхароў.

Мінулая вайна ня толькі разбурыла вытворчую базу беларускай кінастудыі, але й спыніла на доўгі час узгадаваньне новых кінакадраў ды парушыла ўсе вытворчыя пляны. Давялося пачынаць усё нанава. Як і да вайны, галоўная ўвага была зьвернутая ў фільмах на тэмы із сучаснай савецкай рэчаіснасьці. Але недастатковае веданьне беларускага жыцьця працаўнікамі студыі, што называлася цяпер „Беларусьфільм", было адной з галоўных прычынаў хранічнай няўдачы фільмаў на сучасную тэму. Поўнай няўдачай стаўся першы паваенны фільм „Новы дом". Навет ЦК КПБ, што нязьменна трымаецца прынцыпу творчай залежнасьці беларускіх фільмаў ад кінавытворчасьці Масквы й Ленінграду, гэтым разам у сваёй пастанове 1947 году ўважаў за патрэбнае адзначыць, што „**фільм рабіўся ў вадрыве ад беларускай грамадзкасьці, ад жыцьця народу . . . У ім няправільна й навярхоўна паказанае жыцьцё беларускіх калгасаў, іх работа ў пасьляваенных умовах**".

Не зважаючы на гэта, выкарыстоўваньне кінакадраў і навет сцэнарыяў ленінградзкай і маскоўскай студыяў, заміж сваіх беларускіх, у паваенным пэрыядзе становіцца агульна прынятай нормай. Калі-ж беларускія акторы й прыцягваліся да працы ў фільмах, ім звычайна даручаліся адно другарадныя й эпізадычныя ролі. Гэтак у фільме 1958 году „Шчасьце трэба берагчы" роля нямога пэрсанажу дасталася беларускаму актору С. Хацкевічу. У сувязі з гэтым у калектыўнай працы „Беларускае кіно", зрыхтаванай і выдадзенай Акадэміяй навукаў БССР у 1961 годзе, з дасьціпнай іроніяй было сказана, што гэтая роля нямога „**прагучэла даволі сымбалічна, нагляднa паказала становішча беларускіх актораў на студыі „Беларусьфільм"**.

Значна лепшыя посьпехі мелі фільмы на партызанскія гэраічныя тэмы з часоў мінулай вайны. Зь іх асабліва важную вымову меў фільм 1958 году „Гадзіньнік спыніўся апоўначы". Гэтым фільмам быў поўнасьцяй адхілены хвальшывы пагляд, што быццам на Беларусі няма актораў, якіх можна здымаць у фільмах. Усе галоўныя ролі ў гэтым фільме выканалі на высокім узроўні акторы тэатраў Беларусі. Патрэбная з гэтага навука, на

ВАСІЛЬ БЫКАЎ ПАФРАНЦУСКУ

Напрыканцы лістапада летась на паліцах француских кнігарняў паказалася кніга Васіля Быкава „Сотнікаў" у францускім перакладзе Бэрнадэты д'ю Крэсі з прадмоваю Жана Каталя. Зьмест прадмовы вельмі блізкі да артыкулу Ст. Станкевіча „Пісьменьніцкі профіль Васіля Быкава" ў № 208 „Беларуса", дык ня будзем над ім спыняцца. Затое цікавы інфармацыйна-даведны артыкул выдаўца Альбіна Мішэля, у якім чытаем:

„Васіль Быкаў нарадзіўся 19 чырвеня 1924 году ў вёсцы Бычкі Віцебскай акругі на Беларусі. Свае кнігі пісьвячае вайне, якую пабачыў ў пераўгу. Адкрыты Аляксандрам Твардоўскім (таксама Беларусам із Смаленшчыны — Перакладнік) яшчэ тады, калі ён быў маладым пісьменьнікам ды пісаў на сваёй роднай мове (Васіль Быкаў заўсёды пісаў на сваёй роднай беларускай мове, а толькі быў перакладзены або сам перакладаў свае творы на расейскую мову — Рэд.). Друкаваўся ў „Новым Міры", дзе ягоны першы вялікі раман „Мёртвым не баліць" (1966) прадстаўляе яго як пісьменьніка вялікай клясы ды выклікае незадаваленьне з боку „прававерных". Быкаў гэтага не спалохаўся. „Круглянскі мост" (1969), пасьля „Сотнікаў" (1970), наадварот, сьветчаць пра паглыбленьне ягоных высноваў ды сьцьвярджаюць яго як паважнага пісьменьніка, магчыма, найпаважнейшага ўва ўсёй савецкай „легальнай" літаратуры нашых дзён. Перадусім як псыхалёг і маралісты Быкаў адтварае візыю вайны, візыю ні аптымістага й ні пэсымістага, а як бязьлітаснага абвінавальніка зьдзеку, як і сваіх вымаганьняў гуманнасьці. Для яго навет у найгвалтаўнейшых баёх рэгула ўнівэрсальнай маралі ёсьць імпэратыўнай. Воля перамогі не апраўдвае злачынства супраць чалавецтва".

Пасьля гэтай агульнай характарыстыкі Васіля Быкава, як пісьменьніка, пра ягоную аповесьць „Сотнікаў" выдавец піша:

„Сотнікаў" — гэта першы беларускі раман, што быў калі-небудзь перакладзены на францускую мову. Гэта выдатны твор аднаго з найлепшых сяньняшніх савецкіх пісьменьнікаў — Васіля Быкава.

Гэта ваенны раман, але „не такі, як іншыя". Два беларускія партызаны Сотнікаў і Рыбак пападаюцца ў нямецкія рукі ў часе шуканьня ежы, і іх маюць павесіць. У часе допытаў ім абяцаюць даравань жыцьцё, калі яны паступяць у паліцыю. Сотнікаў прапаноў адкідае, а Рыбак схіляецца да яе. Ён прысутнічае пры экзэкуцыі, а пасьля хоча павесіцца ў прыбіральні, але пакольні сьцьвердзіў, што ягоную папругу забралі пры допытах, намеру ня выконвае. Ягоны лёс як „калябаранта" прыпячатаны.

Можна назваць Сотніка (хіба-ж Рыбака — Перакладнік) савецкім Люсьен Лякомбам.

Але не кар'ера здрадніка цікавіла Быкава. Ягоная ўвага накіраваная на падзеі, якія робяць здраднікам чалавека, што дагэнуль паводзіў сябе як героі. У „Сотнікаву", як і ў іншых творах („Круглянскі мост" ці „Мёртвым не баліць") Васіль Быкаў імкнецца давесьці нялюдзкасьць вайны, сказаць гэта на сьмерць і жыцьцё, вайны, што піхае да зьдзеку, подласьці й здрады, а перад якой чалавек ня быў-бы гэткі нікчэмны, калі-б ён меў права выбару ды мог прыняць канчатковую мэту вайны. Гэткая вайна, якой яна была, не апраўдвае нічога".

Гэта словы Француза, які падзяляе агульны пагляд на вайну ў сваёй бацькаўшчыне, што таксама перажыла нямецкую акупацыю. Але да тых, што гэтую вайну перажылі на Беларусі, аповесьць Васіля Быкава насоўвае шмат іншых аспэктаў.

Дзея аповесьці „Сотнікаў" разгортваецца ў лютым 1942 году дзесьці на ўсходзе БССР ды ў тых самых матар'яльных абставінах, што й перад вайною пры бальшавіках. Апрача нямецкіх рэквізыцыяў, уся бяда й галіта была старой, штонайменш дванцацігадовай. Таксама ня новай у аповесьці была й турма зь ейнымі „рашоткамі" ды пацукамі. Паліцаі таксама былі гадунцамі сталінскае эпохі, як гэны нялюдзкі Паўка Партноў або Стась Гаманюк, які казырау тым, што „із цюрмы вярнуўся", хай сабе й за нажоўшчыну.

Але найважнейшая праблема выказаная пісьменьнікам у наступным эпізодзе аповесьці. Калі абодвы партызаны апынуліся ў хаце сельскага старасты Пётры Качана, завязалася гутарка пра „зраду" апошнягa „сваім". Рыбак, заўважыўшы ў рамцы на сьцяне фатаграфію маладога хлапца ў чымсьці падобнага да старасты, пытаецца (цытуем паводля выданьня „Сотнікава" й „Абэліска" выдавецтвам „Мастацкая Літаратура" ў 1972 г.):

„— Хто гэта? Сын, можа?

— Сын, сын. Толік наш, — ласкава пацьвердзіла гаспадыня...

— А цяпер дзе ён? Не ў паліцыі часам?

Стараста падняў насупленыя твар.

— Ня ўсе-ж, як некаторыя. На фронце, во дзе.

Старасьціха паставіла на стол міску з капустай і загаманіла:

— Ай, Божачка, як пайшоў у трыццаць дзевятым, дык і ўсё. Ад самага лета ні слыху, ні дыху. Хоць-бы ведаць, ці жывы хаця.

— Так, так, — сказаў Рыбак... Счакаўшы, калі яна выгаварыцца, ён важка заўважыў старому: — Апазорыў ты сына!

— Аняго-ж — з жарам падхапіла ад печы кабета. — Апазорыў і сына і ўсіх чыста..

Гэта было трохі нечакана, тым болей, што старасьціха гаварыла быццам-бы са шчырою набалеласьцю ў голасе. Рыбаку здалося тады, што дзед гэты — проста недарэка нейкі. Але толькі ён падумаў так, як твар старога нядобра нахмурыўся і ўвесь ён рэзка павярнуўся да гаспадыні.

—Годзе! Не твая справа!

Кабета адразу-ж змоўкла, нібы папярхнулася на паўслове, а дзед з важнасьцю падняў дакорлівы позірк на Рыбака.

— А ён мяне не апазорыў? Немцу аддаў. Гэта не пазор?

—Так выйшла: вайна. Не яго тут віна.

— А чыя? Мая, можа? — прыдзірліва, бязь ценю боязі дапытваўся стары і аб'явіў: — Ваша віна. Маладзейшых.

— Да-а, — няпэўна сказаў Рыбак..."

Пытаньне аўтарам пастаўленае адважна, якое насоўвае цэлы сьцяг далейшых пытаньняў, адказ на якія няцяжка даць самому чытачу. Хто вінаваты за гэтую вайну? Пэўна што Гітлер! Але ці Гітлер адважыўся-б распаліць сусьветны пажар, калі-б Сталін ня даў яму вольнай рукі праступным пактам Молатаў-Рыбэнтроп напрыканцы жніўня 1939 году? Ці Савецкі Саюз не даваў Гітлеру ваенных матарыялаў і збожжа, адабранага ад згаладалых калгасьнікаў? Ці-ж не савецкі ўрад абезгаловіў сваю армію ў 1937 годзе, калі загінуў і Беларус Губарэвіч? Дык у чым тут вінаватыя беларускія жыхары, маткі, салдацкі, сіроты й дзеці, якіх „доблестная и непобедимая" пакінула на ласку й няласку акупанта? Ды ці магло быць большым злачынствам правакаваць гэтых людзей на нямецкую помсту, як гэта нязвычайна зырка паказаў Быкаў на прыкладзе Старасты й Дземчыхі, якіх акупанты павесілі разам з Сотнікам?

У кантэксьце ўсяе аповесьці Рыбака нельга назваць здраднікам. У партызанах ён апынуўся выпадкова, а ня зь пераканаьня, каб змагацца за савецкую справу, гэткую-ж чужую для беларускага народу, як і справа новага нямецкага акупанта. У гэткім сьвятле Рыбак увасабляе сабой беларускі народ, адзіным жаданьнем якога было якнебудзь выжыць у цяжкіх абставінах разьдзьмуханай і Гітлерам і Сталінам ваеннай завірухі. Затое чыстакроўны Расеец Сотнікаў фанатычна быў верны савецкай догме. Ён самааддана змагаўся за савецкую, як за сваю кроўную нацыянальную справу.

Аповесьць Васіля Быкава „Сотнікаў", як і некаторыя іншыя ягоныя творы шмат у чым дапаўняюць кнігі Салжаніцына. Вялікая заслуга Васіля Быкава ў тым, што ён адважыўся сказаць хоць часткy для нас няхлівай, а для бальшавікоў горкай і няпрыемнай праўды.

У. Селянін

СЬВЯТОЙ ✝ ПАМЯЦІ

СЯРГЕЙ РАГЕЛЬ

народжаны 26 студзеня 1916 г. у вёсцы Лазавічы Валожынскага павету, адыйшоў на вечны супачынак 30 лістапада 1974 г. у Манчэстары, Ангельшчына, дзе й пахаваны 5 сьнежня 1974 году, пра што з глыбокім сумам паведамляюць:

Рада Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы ў Вялікай Брытаніі,

Настаяцель і Царкоўны Камітэт Царквы Жыровіцкае Божае Маці ў Манчэстары,

Управа й Сябры Аддзелу ЗБВБ ды Ўправа й Сябры Беларускага Грамадзкага Клюбу ў Манчэстары.

Хай будзе Яму лёгкай ангельская зямля й вечная памяць сярод жывых!

РЭФЭРАТ ПРА СЬВ. ЕЎФРАСІНЬНЮ ПОЛАЦКУЮ

Восенска-зімовы сэзон навуковых зборак у Беларускім Інстытуце Навукі й Мастацтва ў Нью Ёрку пачаўся 23 лістапада 1974 г. рэфэратам др. Томаса Бэрда, прафэсара Квінсаўскага Каледжу Ньюёркаўскага Гарадзкога Унівэрсытэту. Старшыня паседжаньня праф. Ант. Адамовіч прадставіў аўдыторыі прэлегента. Кароткую інфармацыю пра прэлегента зрабіў др. Я. Запруднік. Ён расказаў пра шматбаковыя зацікаўленьні й шырокую дзейнасьць др. Бэрда — выкладчыка расейскае мовы й літаратуры Квінсаўскага Каледжу, рэдактара розных навуковых публікацыяў, аўтара шмат якіх працаў зь філязофіі, гісторыі, рэлігіі, актыўна зацікаўленага апошнім часам у вывучэньні мовы, гісторыі й культуры Беларусі. Былі праслуханы з магнітафону ўрывак інтэрвію, якое праф. Бэрд даў, у беларускай мове, для беларускае праграмы радыя „Свабода", расказаўшы аб сымпозіюме пры Квінсаўскім Каледжы пра беларускую эміграцыйную літаратуру.

У сваім рэфэраце праф. Бэрд даў нарыс жыцьцёвага шляху сьв. Еўфрасіньні, схарактарызаваў ейную піянерскую ролю ў пашырэньні на Беларусі асьветы, мастацтва й хрысьціянскае ідэі. Велічны ўклад сьв. Еўфрасіньні, сказаў прэлегент, высака цэніцца нашымі сучасьнікамі на Беларусі—гісторыкамі й некаторымі пісьменьнікамі. У гэтым, між іншага, навочна выяўляецца рост зацікаўленасьці сучаснае беларускае інтэлігенцыі да свае нацыянальнае спадчыны, — сказаў прэлегент. З другога боку, апошнім часам, каб супрацьдзеяць гэтай тэндэнцыі улучылася ў контракцыю партыйная прапаганда (асабліва ў васобе Лаўрэна Абэцэдарскага), намагаючыся абнізіць ролю й значаньне выдатных беларускіх асьветнікаў старадаўнае пары, а ў тым ліку й сьв. Еўфрасіньні. З агляду літаратуры пра сьв. Еўфрасіньню, які зрабіў прэлегент, відавочны факт, што ўвага да яе вельмі вялікая.

Пасьля рэфэрату, у жвавай дыскусіі, прэлегэнт адказаў на пытаньні прысутных, выявіўшы пры гэтым сваё грунтоўнае азнаямленьне з пэрыядам ранняе гісторыі Беларусі. Прафэсар Бэрд выказаў надзею, што з часам ягоны рэфэрат пра сьв. Еўфрасіньню зьявіцца ў друку.

Дажынкі у Нью Ёрку

Традыцыйна ўжо канец летняга адпачынку ў беларускім Нью Ёрку адзначаецца дажыначнай бяседай, што ў 1974 годзе адбылася 17 лістапада. Ладзілі бяседу акруговая ўправа БАЗА (старшыня сп. Ант. Шукелайць) і ўправа парафіі сьв. Кірылы Тураўскага БАПЦ (старшыня сп. Міхась Тулейка).

У залі Беларускага Грамадзкага Цэнтру на 401 Атлянтык Авэню ў Брукліне, пасьля багаслужбы, якую адслужыў пратаярэй Васіль Кендыш, зыйшліся за сталамі із смачнай ежай (дзякуючы руплівасьці й таленту спадарыняў Вольгі Тулейка, Ганны Русак, Марыі Верабей і Веры Заморскай) сябры й сяброўкі беларускае грамады ў Нью Ёрку ды іхныя госьці й прыяцелі, з далейшых ваколіцаў. Адчыніў бяседу сп. Шукелайць уступным словам. Др. Ст. Станкевіч прачытаў рэфэрат на тэму ідэялягічнае кампаніі, якую апошнім часам узмоцнена праводзіць Кампартыя на Беларусі ў сваім намаганьні выкараніць старавечныя беларускія традыцыі ды падмяніць іх камуністычным веравызнаньнем. У мастацкай частцы выступіў жаноцкі квартэт у складзе спадарыняў Алы Орса-Рамана, Веры Бартуль, Галіны Орса й Гаі Тэдон з народнымі песьнямі „Ой, ды ты калініца", „Туман", „Як сарву я ружы кветку" ды патрыятычным „Шыпшына" (муз. М. Куліковіча на словы Ул. Дубоўкі). На біс ансамбль выканаў папулярныя „Ручнікі".

Трыста даляраў чыстага прыбытку з бяседы перададзена на рамонт будынку Беларускага Грамадзкага Цэнтру.

З.

жаль, ня была выцягнутая. Змаганьне беларускай творчай інтэлігенцыі за асноўны ўдзел у фільмах сваіх беларускіх актораў, рэжысэраў і сцэнарыстых будзе працягвацца праз усе 60-я й пачатак 70-х гадоў, і бадайшто бяз вынікаў таксама.

II.

Палітычная й маральная атмасфэра пасьля XX і XXII партыйных зьездаў і пачатай імі дэсталінізацыі мела некаторы дабрадзейны ўплыў адно на беларускую мастацкую літаратуру, што патрапіла ў значнай ступені вызваліцца ад службовае партыйнае ролі й перажыць асаблівы ў першай палавіне 60-х гадоў свой высокі творчы ўздым. Затое ўсе іншыя галіны беларускага мастацтва, асабліва кінематаграфію атмасфэра гэтая закранула адно вонкава й павярхоўна.

У сувязі з атрыманьнем у 1962 годзе новага будынку, прыстарнавага для патрэбаў кніавытворчасьці, зьявіліся рэальныя магчымасьці выпускаць у сярэднім пяць поўнаметражных фільмаў на год, заміж двух-трох, як было раней, а ў канцы 60-х — пачатку 70-х гадоў навет дванаццаць фільмаў на год. Але з павялічэньнем выпуску фільмаў яшчэ больш завайстрыліся праблемы й цяжкасьці творчага характару.

Аднэй з галоўных перашкодаў у разьвіцьці беларускага фільму была паранейшаму сцэнарная праблема. Беларуская кінастудыя не праўляла й цяпер жаданьня наладзіць творчае супрацоўніцтва зь беларускімі пісьменьнікамі, а пераважна карысталася гатовымі сцэнарыямі, што „залежваліся" на кінастудыях Масквы й Ленінграду, г. зн. былі апошнімі адкінутымі, або даручала пісаць сцэнары свайму нэкваліфікаванаму пэрсаналу. Бальшыня рэжысэраў, актораў і апэратараў, закліканых таксама з Масквы й Ленінграду да працы ў беларускай кінастудыі, ня ведала беларускай мовы й нацыянальных асаблівасьцяў Беларусі.

Таму цалкам зразумела, што зь фільмаў першай палавіны 60-х гадоў найлепшыя мелі дасягненьні экранізацыі твораў беларускай мастацкай літаратуры. Гэткімі сталіся фільмы „Трэйцяя ракета" паводля аднайменнае аповесьці Васіля Быкава, „Крыніцы" паводля аднайменнага раману Івана Шамякіна й каляровы фільм „Рагаты бастыён" паводля камэдыі Андрэя Макаёнка „Лявоніха на арбіце". А ўжо, раўночнга да іх, найвышэйшы мастацкі ўзровень дасягнуў фільм 1965 году рэжысэра Б. Сьцяпанава „Альпійская баляда" паводля аднайменнае аповесьці Васіля Быкава. Як адзначыла крытыка, у фільме гэтым зьліліся ў вадно цэлае і мяккая пранікнёная лірыка, і гнеўнае выкрыцьцё зьверстваў фашызму, і натхнённы гімн жыцьцю й людзкому шчасьцю.

Але побач із сваімі пазытыўнымі якасьцямі, фільм „Альпійская баляда" вельмі зырка выявіў і адмоўную тэндэнцыю студыі — старанне зацірані нацыянальных асаблівасьцяў беларускага кінамастацтва. Гэтак у навуковай працы калектыўнага аўтарства „История белорусского кино 1945-1967", зрыхтаванай Інстытутам мастацтвазнаўства, этнаграфіі й фальклёру Акадэміі навукаў БССР і выдадзенай у 1970 годзе, пра фільм гэты пісалася: **„На жаль, у фільме ўспаміны героя пра мінулае былі зьведзены да мінімуму, а тым самым герой быў поўнасцяй адарваны ад роднай, непаўторнай і мілай ягонаму сэрцу Беларусі".**

Пра іншую адмоўную зьяву фільму яшчэ мацней сказаў сябра рэдакцыйна-сцэнарнай калегіі студыі Максім Лужанін на другім зьезьдзе кінематаграфістаў Беларусі ў 1967 годзе: **„Дзіўна, сапраўды, бачыць на экране Беларуса, які размаўляе з волжскім акцэнтам... „Альпійская баляда" магла-б стацца значным творам нацыянальнай кінематаграфіі, калі-б на ролю Івана Цярэшкі быў падабраны актор Беларус".**

На працягу ўсіх 60-х гадоў разгортаецца кампанія беларускай творчай інтэлігенцыі за адваедны ўдзел беларускіх мастацкіх сілаў у беларускай кінатворчасьці і тым самым за наданьне фільмам беларускага нацыянальнага характару. Гэтак, прыкладам, прафэсыйны кінакрытык Вольга Нячай у сваім артыкуле ў газэце„Літаратура і Мастацтва" ў 1966 годзе сьцьвярджала, што ў пяцёх апошніх фільмах студыі „Беларусьфільм" зьвыш 30 галоўных роляў. І толькі тры ролі, пры гэтым не галоўныя, былі даверваныя беларускім акторам. І гэта тады, калі, паводля ейнага падкананьня, адпаведных акторскіх кадраў, што маглі-б быць выкарыстаныя ў беларускіх фільмах, у Беларусі даволі.

Напярэдадні другога зьезду кінематаграфістых Беларусі ў лютым 1967 году „Літаратура і Мастацтва" у сваёй перадавіцы пісала: **„Трэба, каб кожны работнік кіно — рэжысэр, сцэнарыст, апэратар, дырэктар студыі, мастак, артыст — даражыў маркай рэспублікі, у якой працуе. Тады ў стужках будзе больш мастацтва і самабытнасьці, і ня будзе фільм „прывязаны" да Беларусі толькі назвамі гарадоў ды беларускімі імёнамі герояў** (дарэчы ,імёны герояў у беларускіх фільмах пераважна расейскія! — С. С.)... **А сяньня можна сказаць, што глыбокіх нацыянальных характараў у беларускіх фільмах апошняга часу мы ня сустракаем".**

У духу падобнай крытыкі й патрабаваньняў праходзіў і ўвесь другі зьезд кінематаграфістых Беларусі. Але вось у канцы, падсумоўваючы ўсё пачутае на зьезьдзе, старшыня Дзяржаўнага камітэту пры Савеце міністраў БССР па кінаматаграфіі Б. Паўлёнак афіцыйна заявіў, што патрабаваньні **„рабіць беларускае кіно беларускімі рукамі, (заміж артыстаў Масквы й Ленінграду — С. С.), гэта нешта такое, што пахне нацыяналізмам".**

Гэтай сваёй заявай прадстаўнік ураду БССР і тым самым партыі Б. Паўлёнак раскрыў увесь сакрэт, чаму беларускі фільм ніяк ня можа стацца ўзапраўды беларускім фільмам. Прычынай гэтага г. зв. „ленінская нацыянальная палітыка партыі". Спасярод усіх галінаў мастацтва кінафільм — сяньня найбольш даходлівая да найшырэйшых народных масаў, галіна мастацтва. Партыя-ж ані не зацікаўленая ў тым, каб беларускі фільм будзіў у масах пачуцьцё беларускага патрыятызму й нацыянальнае гордасьці.

Гэткую партыйную палітыку добра праілюстраваў наступны канкрэтны выпадак. У верасьні 1968 году ў Менскім Доме мастацтваў адбыўся прагляд толькі што закончанага ў студыі „Беларусьфільм" новага фільму „Жыцьцё і ўзьнясеньне Юрася Братчыка", што быў створаны паводля легендарна-гістарычнага раману Ўладзімера Караткевіча „Хрыстос прызямліўся ў Гародні". Фільм з жыцьця Беларусі XVI стагодзьдзя, зрэалізаваны ў жанры народнае камэдыі-казкі, меў зырка нацыянальны характар і атрымаў на нарадзе высокую пазытыўную ацэну. Затое партыйныя дзейнікі вызналі фільм палітычна „заганным" і, не зважаючы на затрачаныя на ягонае стварэньне вялізарныя матарыяльныя сродкі, не дазволілі выпусьціць яго на экраны рэспублікі.

Не зважаючы на гэткую палітычную лінію партыі і ўраду БССР, кампанія беларускай творчай інтэлігенцыі за нацыянальны характар беларускага фільму й тым самым за павышэньне ягонае мастацкае якасьці ня спынілася. Можна сказаць, навет узмоцнілася.

(Працяг будзе)

Ст. Станкевіч

СЛУЦКІЯ ЎГОДКІ Ў НЬЮ ЕРКУ

Сьвяткаваньне 54-х угодкаў Слуцкага паўстаньня ў Нью Ёрку, зарганізаванае мясцовым Аддзелам БАЗА, адбылося ў нядзелю 15 сьнежня ў залі Беларускага Грамадзкага Цэнтру ў Брукліне адразу пасьля Божае Службы. Сьв. Літургію й Паніхіду па Слуцкіх Гэроях адправіў Яго Высокапраасьвяшчэнсвта Архіяпіскап БАПЦ Мікалай у суслужэньні з настаяцелем Парахвіі сьв. Кірылы Тураўскага а. Васілём Кендышам. Тэме Слуцкага паўстаньня прысьвяціў Уладыка Мікалай сваю прыгожую й глыбока патрыятычную казань.

Урачысты сход адчыніў і вёў віцэ-старшыня Аддзелу БАЗА Мікола Кунцэвіч. Сход пачаўся малітвай Уладыкі Мікалая, пасьля якой мяшаны хор пад кіраўніцтвам сп. Міхася Тулейкі прапяяў беларускі жалобны гімн „Сьпі пад курганам гэрояў", які прысутныя выслухалі стоячы. Кароткі, але цікавы новым насьвятленьнем слуцкіх падзеяў даклад прачытаў д-р Вітаўт Кіпель, пераконліва зазначыўшы, што гэта было фактычна не паўстаньне ў традыцыйным значаньні гэтага слова, а Слуцкі Фронт змаганьня БНР за ўжыцьцёўленьне ідэі Вольнай і Незалежнай Беларусі, выказанай у Акце 25 Сакавіка. Пры гэтым, Слуцкі Фронт, хоць і быў асабліва важным і вымоўным сваёй нацыянальнай ськіваванасьцяй, быў ён не адзіным, бо ў гэным часе па ўсёй Беларусі стыхійна ўспыхвалі збройныя паўстаньні супроць бальшавіцкае навалы з Усходу. Быў Слуцкі Фронт БНР і ня першым, бо яшчэ ў 1919 годзе армія генэрала Балаховіча вызнала над сабой уладу Рады БНР ды змагалася даўгі час у Паўдзённай Беларусі й на Палесьсі за ідэю БНР.

Д-р В. Кіпель працытаваў урыўкі з тагачасных заходніх газэтаў пра Слуцкае паўстаньне й ягоныя дзяржаўна-незалежніцкія мэты. Гэта сьветчаньне, што заходні сьвет жыва цікавіўся падзеямі на Беларусі й правільна разумеў нацыянальныя імкненьні беларускага народу да незалежнага дзяржаўнага жыцьця.

У мастацкай праграме сходу выступіў з дэклямацыяй вершу Натальлі Арсеньневай „Палеглым" прыстойны юнак Багдан Андрусышын, які добрай дыкцыяй і беззаганнай беларускай вымовай данёс глыбокія словы вершу да сэрцаў слухачоў. Згаданы мяшаны хор прапяяў сугучныя сьвяткаваньню дзьве патрыятычныя песьні: „Пагоню" Максіма Багдановіча й „Песьню Каліноўцаў" на словы Натальлі Арсеньневай, абедзьве ў музычным апрацаваньні кампазыатра Міколы Куліковіча. Трэба адцеміць, што хор гэты, не зважаючы на свой сьціплы склад, але дзякуючы добрым галосам ягоных удзельнікаў ды стараньням ягонага кіраўніка, усьцяж стаецца больш зладжаным і мілагучным. Прыемнае ўражаньне рабілі ўсе жанчыны й некаторыя мужчыны (шкада ня ўсе) хору калярытнымі беларускімі народнымі касьцюмамі. Найвышэйшы ўжо час вярнуцца ў тэксьце „Пагоні" да арыгінальных Багдановічаў словаў „Старадаўняй **літоўскай** Пагоні" заміж зьіначаных словаў „Старадаўняй **крывіцкай Пагоні"**, уведзеных калісьці з мэтаю, каб не атаясамліваць паняцьця „літоўскі" з паняцьцем „лятувіскі". Сяньня ў нікога няма сумлеваў у тым, што назоў „літоўскі" абазначаў, як і ў Багдановічавым вершы, „беларускі".

Сход закончыўся агульным прапаяньнем беларускага нацыянальнага гімну „Мы выйдзем шчыльнымі радамі".

Варта згадаць, што Арганізацыя Беларуска-Амэрыканскае Моладзі ў міжчасе Божае Службы й сходу падрыхтавала добрую гарачую перакуску, даход зь якое пайшоў у касу Аддзелу БАЗА, як рэкампэнсата за дармовую паездку маладзежных удзельнікаў праграмы ў Кліўленд аўтабусам БАЗА на апошнюю Сустрэчу Беларусаў Паўночнае Амэрыкі.

Неабходна адзначыць, што сход быў удала зарганізаваны, праходзіў спраўна й натуральна, паасобныя пункты праграмы былі кароткія, але зьмястоўныя й сугучныя з угодкамі, за што шчырая падзяка ягоным арганізатарам і ўдельнікам праграмы.

Ст. Ст.

ПРАЕКТ НОВАГА ЗАКОНУ ПРА КАНАДЫЙСКАЕ ГРАМАДЗЯНСТВА

Дзяржаўны Сакратар Канады Гюг Фолкнэр падаў ў парлямант для зацьверджаньня праект новага Акту Грамадзянства, мэтаю якога зрабіць законы пра грамадзянства Канады больш справядлівымі й пасьлядоўнымі. Паводля новага закону, усе мужчыны й жанчыны бязь розьніцы, зь якога краю яны паходзяць, будуць трактаваныя аднолькава. Праект новага закону скарочвае час, патрэбны для атрыманьня грамадзянства, зь пяцёх гадоў да трох. Гэта датычыцца да ўсіх, бязь розьніцы, ці яны жанатыя з канадыйськімі грамадзянамі (грамадзянкамі) ці не. Грамадзянства можа быць адабранае толькі тады, калі яно было няправільна атрыманае. Канадыйскае грамадзянства траціцца, калі хтось прыймае грамадзянства іншае дзяржавы.

Паводля закону, кандыдат на грамадзянства павінен выказацца агульнымі ведамі пра Канаду й веданьнем ангельскае (францускае) мовы. Аднак у важных для жыцьця грамадзян выпадках Міністар або Губэрнатар можа ад гэтага адступіць, асабліва ў дачыненьні да старых асобаў або жонак канадыйскіх грамадзян. Генэральны Губэрнатар мае абсалютнае права прызнаваць грамадзянства за заслугі для Канады або калі жыцьцёвыя патрэбы вымагаюць гэтага.

Згодна праекту новага закону, паўналетнім уважаецца той, хто скончыў 18 год, а не 21, як было дагэтуль. Выкінуўшы із старога закону шмат недакладнасьцяў і перашкодаў, праект новага закону мае на мэце заахвоціць імігрантаў да прыйманьня грамадзянства Канады.

Новы Акт Грамадзянства ўвойдзе ў жыцьцё толькі пасьля зацьверджаньня яго парлямантам і афіцыйнага абвешчаньня яго із зазначэньнем даты ўваходу ў жыцьцё.

БЕЛАРУСКАЕ ЖАНОЦКАЕ ЗГУРТАВАНЬНЕ Ў КЛІУЛЕНЬДЗЕ

Зь беларускіх арганізацыяў Кліўленду да найбольш дзейных і ахвярных належыць Беларускае Жаноцкае Згуртаваньне. Каб здабыць матарыяльныя сродкі на розныя царкоўныя й грамадзкія патрэбы беларускай калёніі ў Кліўленьдзе, а таксама каб трымаць сталую лучнасьць паміж сваімі сяброўкамі й сябрамі іншых беларускіх арганізацыяў, Жаноцкае Згуртаваньне ладзіць штогоду розныя культурныя й дабрадзейныя імпрэзы. А ўсё гэта дзякуючы вельмі актыўнай і працавітай управе Згуртаваньня, якая ў цяперашні мамэнт складаецца із сп-ні Клаўдзі Каляды, як старшыні, Вольгі Стрэчань, заступніцы старшыні, Тацьцяны Кананчук — сакратара, Ядзі Раковіч — скарбніка й Натальлі Страпко — сябры ўправы.

Аднэй з гэткіх гадавых імпрэзаў, апошняя зь якіх адбылася 1-га сьнежня летась, быў Базар. Адразу пасьля Божае Службы, у царкоўнай залі Базар пачаўся супольным абедам, падрыхтаваным із смачных і разнастайных страваў. Наступнай асноўнай частку Базару была лятарэя, якая складалася зь вялікай колькасьці фантаў, ахвяраваных жанчынамі. Найвялікшай ахвярадаўцай была сп-ня Пятроўская з Флярыды. Яна не пашкадавала часу й працы й зьвязала пяць прыгожых рэчаў, за што належыцца ёй асаблівая падзяка. У разыграньні лятарэі найбольш актыўны ўдзел прыймае моладзь і дзеці, бо тут вельмі шмат выйгрышных нумароў. Хаця пагода была дрэнная, падаў дождж і людзей было менш, чымся папярэднімі гадамі, аднак сёлетні Базар прайшоў удала й даў добры даход у касу Жаноцкага Згуртаваньня.

Апрача сваіх імпрэзаў, Жаноцкае Згуртаваньне выдатна дапамагае іншым арганізацыям у ладжаньні іхных імпрэзаў, як Аддзелу БАЗА, царкоўным, а летась асаблівую дапамогу дало грамадзкаму цэнтру Полацку, дзе заўсёды ахвотна працавалі жанчыны на кухні ў часе маёвак. У дадатак да ўсяго, Жаноцкае Згуртаваньне ахвяравала сталы й крэслы для сталоўкі ў Полацку. Беларускае Жаноцкае Згуртаваньне ў Кліўленьдзе кажнага году высылае грашовую дапамогу для газэты „Беларус".

За дружную й ахвярную працу жанчынаў беларускае грамадзтва Кліўленду глыбака ім удзячнае. Наагул-жа дзейнасьць Беларускага Жаноцкага Згуртаваньня ў Кліўленьдзе пад даўгагадовым старшынствам сп-ні Клаўдзі Каляды можа служыць добрым прыкладам і ўзорам для жанчынаў у іншых беларускіх асяродках.

ФУНДАЦЫЯ ЙМЯ ПЁТРЫ КРЭЧЭЎСКАГА

Фундацыя ймя Пётры Крэчэўскага была інкарпараваная ў 1958 годзе, як арганізацыя, галоўнае статутовае заданьне якое „заснаваць і ўтрымоўваць у Задзіночаных Штатах Амэрыкі беларускі культурны цэнтар, у якім будуць сабраныя й перахаваныя гісторыя й традыцыі Беларусі". Ужыцьцёвіць гэтае заданьне Фундацыя ймя П. Крэчэўскага здолее дзякуючы прыбытку ад маемасьці — жыльлёвых памешканьняў у Джамэйцы, раёне Нью Ёрку, набытых (у незакончаным стане) у 1963 годзе. На працягу колькіх гадоў па набыцьці будынкаў вялікая частка прыбытку Фундацыі йшла на сплачваньне прыватных пазыкаў і другога „мортгеджу", на капітальныя зьмены ў частцы памешканьняў ды на заканчэньне самое будовы, а таксама на сплачваньне гіпатэкі (асноўнага „мортгеджу").

Уся дзейнасьць Рады Дырэктароў Фундацыі й сяброў ейнае ўправы праводзіцца вылучна на грамадзкай аснове.

Памешканьне Фундацыі Крэчэўскага на працягу ўсіх гэтых гадоў было адным з цэнтраў беларускага культурнага й навуковага жыцьця ў Нью Ёрку.

Апошнім часам, пасьля сплачаньня кароткатэрміновых прыватных пазыкаў і другога „мортгеджу", Фундацыя ймя Крэчэўскага мае магчымасьць частку сваіх прыбыткаў прысьвячаць фінансаваньню беларускіх навуковых выданьняў. Таксама паступова арганізуюцца — пры канечна патрэбных фінансавых выдатках на разбудову матар'яльнае базы, але на арганізацыйна грамадзкіх асновах — Беларуская Бібліятэка й Музэй, што стануцца месцам збору й дакумэнтацыі жыцьця й дзейнасьці Беларусаў на эміграцыі, а таксама стану й разьвіцьця экановікі й культуры на Беларусі.

На 13-й Сэсіі Рады БНР, што адбылася ў Нью Ёрку 30 лістапада 1974 году, была выслуханая й абмеркаваная інфармацыя Рады Дырэктароў Фундацыі ймя Крэчэўскага пра дасюлешнюю дзейнасьць ды прадыскутаваны далейшы характар і кірунак працы.

Фундацыя ймя П. Крэчэўскага ёсьць і застанецца адным з галоўных цэнтраў у Амэрыцы для перахаваньня й вывучэньня гісторыі й культуры беларускага народу. Управа Фундацыі зварачаецца да сваіх суродзічаў і ўсіх асобаў, зацікаўленых у захаваньні й вывучэньні гісторыі й культуры Беларусаў, з просьбай аб дапамогу й супрацоўніцтва.

Управа Фундацыі

КАЛЯДНЫЯ АБРАДЫ Й ЗВЫЧАІ НА БЕЛАРУСІ СЯНЬНЯ

У выдавецтве Беларускага Дзяржаўнага Ўнівэрсытэту ў Менску выйшла ў 1973 годзе першая кніга заплянаванае сэрыі „Беларускі Фальклёр у Сучасных Запісах". У кнізе сабраныя народныя песьні й апісаньні традыцыйных народных абрадаў і звычаяў Берасьцейскае вобласьці (фальклёр іншых вобласьцяў мае быць прадстаўлены ў наступных кнігах, што яшчэ ня выйшлі). Запісы праводзіліся студэнтамі менскага Беларускага Дзяржаўнага Ўнівэрсытэту ў пляне іхнае вучэбнае практыкі пад кіраўніцтвам выкладчыкаў.

Зьмешчаныя ў зборніку фальклёрныя матарыялы цікавыя й каштоўныя асабліва тым, што яны — у сучасных запісах, тыя, што яшчэ й сяньня бытуюць у беларускай вёсцы. Праўда, у запісаньні некаторых абрадаў і падборы тэкстаў народных песьняў вычуваецца тэндэнцыя — як мага зацерці рэлігійны характар некаторых абрадаў. Тым ня менш, сама форма абрадаў пададзеная дакладна й зьдзіўляе вялікай жывучасьцяй народных традыцыяў у сучаснай скалектывізаванай беларускай вёсцы й арыентаванай на культуру гораду.

Ніжэй падаём найбольш характэрныя ўрыўкі з апісаньняў традыцыйнага народнага абраду Калядаў.

* * *

Адным з найбольш цікавых і распаўсюджаных у наш час зімовых сьвят зьяўляюцца Каляды. У палескіх вёсках да Каляд старанна рыхтуецца. Гаспадыні пякуць пірагі, булкі, бліны. Адмысловы каравай у в. Моталь Іванаўскага раёну ставяць на кут і не чапаюць два дні. Вячэра напярэдадні сьвята называецца куцьцёю. Галоўная страва вячэры — крутая каша (куцьця), старадаўняя рытуальная ежа зь неразмолатага зерня ячменю, пшаніцы. У в. Кажан-Гарадок Лунінецкага раёну яна гатуецца з грэчкі. Пажадана, каб гаршчок, у якім варыцца куцьця, быў новым. Раней па колеру куцьці меркавалі аб будучым жыцьці, таму гаспадыні сачылі, каб куцьця ўдалася добрай. На стол яе ставяць ня проста так, а спачатку кладуць сена, накрываюць яго абрусом і толькі потым ставяць на стол гаршчок з куцьцёю. Куцьцю ядуць апошняй і разводзяць пры гэтым салодкай вадой зь цёртым макам або вадой зь мёдам. Бывае, што пасьля вячэры спад куцьці цягнуць сена: існуе прыкмета, што тады ўлетку будзе добры лён. У некаторых мясьцінах аб будучым лёне мяркуюць па даўжыні сьцяблінак сена. Раніцай сена, якое было пад абрусом, аддаюць скаціне, а рэшткі куцьці сыплюць курам. Некалі нашы далёкія продкі такім чынам думалі забясьпечыць прыбытак у гаспадарцы.

Позна вечарам, калі на небе загазьзяюць зоркі, ціхія вясковыя вуліцы напаўняюцца вясёлым гоманам Далёка разносяцца воклічы хлопцаў, гарэзьлівы сьмех дзяўчат, звонкія галасы падлеткаў. „Пайшла Каляда калядуючы", — сьпяваюць яны. Сама прырода не застаецца абыякавай:

Ходзіць-падходзіць месяц па небу,
Заве-пазывае зорку за сабою:
— Хадзема, зорка, калядаваці.

Бывае, што па вёсцы ходзіць некалькі гуртоў, прычым кожны стараецца залучыць да сябе лепшых сьпявакоў, гаваруноў . . .

Асноўны зьмест калядных песьняў — праслаўленьне гаспадара, яго сям'і, добрыя пажаданьні ўсім і патрабаваньне ўзнагароды за гэта. У старажытным звароце да гаспадара ён абавязкова называецца заможным, такім, якім яму жадаюць быць каляднікі: „Багаты, багаты, дазвольце калядаваці". Гаспадар, „ясны месячык", жыве з жонкай, „ясным сонейкам", і дзеткамі, „дробнымі зорачкамі", у новай сьвятліцы. Шчодрыя каляднікі жадаюць, каб ён „сыноў ажаніў", каб дочкі „вялікія расьлі ды замуж пайшлі", каб жыта зарадзілася буйным ды ядроным, „з каласочка ды жыта бочка, з аднае жменькі чатыры меркі", каб пладзіўся статак у зялёным бары, „цялятка дый рыжанятка, а жарабятка дый лысянятка", каб раіліся пчолкі ў вішнёвым садочку. „Вам сьвята сьвяткаваць, а нам, малайцом, каляду падаваць", — закончваюць яны песьню і патрабуюць:

Прыстаў каляскі,
Дастань каўбаскі.
Прыстаў драбінкі,
Дастань саланінкі.

Каляднікі стараюцца неяк упрыгожыць сваё калядаваньне. Яны носяць вэртэп, зорку, водзяць казу. Калядаваньне іншы раз ператваралася ў заснаванае на імправізацыі тэатральнае відовішча (в. Радастава Драгічынскага раёну, 30-я гады). Вэртэпам тут называлася зорка, з вырабу якой і пачыналася падрыхтоўка да сьвята. У сярэдзіне зоркі, якую замацоўвалі на доўгай жардзіне, запальвалі тры сьвечкі. Каляднікі загадзя дамаўляліся, хто кім будзе, потым зьбіраліся ўваднэй хаце і прыбіраліся. Абавязковыя ўдзельнікі калядаваньня (а іх было каля 15-20 чалавек) прадстаўлялі цара, царыцу, іх служак (4-5 чалавек), каваля, сьмерць, чорта, шафёра (азнака сучаснасьці — Рэд.), барабаншчыка, музыку, лісу, мядзьведзя. Касьцюмы ўдзельнікаў былі традыцыйныя. Цар — з каронай на галаве, у стракатым халаце з шырокім аднатонным поясам, на які прышпільвалася вялікая блісучая брошка. Побач зь ім царыца ў „шубэйцы", аздобленай футрай, у квяцістай сукенцы, каляровых рукавіцах і боціках. За імі служкі ў доўгіх белых кашулях, падпяразаных яркімі паясамі, несьлі вэртэп, а потым рухаліся астатнія: сьмерць у белым адзеньні з шырокімі рукавамі, з касой за плячыма, чорнабароды каваль ў цёмнай куртцы, шырокіх цёмных штанах, цёмнашэрым пярэдніку, чорнай шапачцы, з молатам і сякерай у руках, шафёр з маленькім чорцікам у руцэ, барабаншчык з барабанам, музыка ў вышыванай кашулі, падпяразанай поясам зь мясцовым арнамэнтам, мядзьведзь у масцы, белым кажусе навыварат, зь кіем і шклянкай у лапах, ліса ў масцы, кашулі з палоскамі ў тры рады, таксама зь кіем.

У хаце, куды заходзяць каляднікі, наперад выступаюць мядзьведзь, ліса й музыкі. Музыкі граюць, мядзьведзь паказвае розныя штукі і вельмі нахабна патрабуе ўзнагароды. А ліса ў гэты час стараецца сьцягнуць тое, што дрэнна ляжыць, але яе нораў добра вядомы, і гаспадары пільна сочаць за яе рухамі, каб злавіць за лапу. Ды зрабіць гэта цяжка, бо каваль грукае молатам, скача ў руках шафёра чорцік, махае касою сьмерць, палохае прысутных.

У в. Немержы вэртэп — гэта прыгожа зробленая з кардону скрынка з дахам наверсе. Яна размалёвана і ўпрыгожана каляровымі папяровымі стужкамі. У сярэдзіне вэртэпу фігуры розных зьвяроў, выстаўленых па крузе. Падыходзячы да хаты, хлопцы запальваюць сьвечку ў вэртэпе, і фігуркі зьвяркаў пачынаюць павольна рухацца па крузе . . .

У некаторых вёсках (в. Любань Лунінецкага раёну) каляднікі водзяць „казла" (у бальшыні мясцовасьцяў Беларусі — „казу" — Рэд.). Казлом звычайна пераапранаецца кемлівы, вясёлы хлопец. Робіцца гэта так: надзяецца вывернуты кажух, твар вымазваецца сажай, прыладжваюцца рогі, барада — і казёл гатовы. Цяпер казла водзяць дзеля пацехі. Ніхто і ня памятае, што калісьці ён лічыўся духам жыта і на Каляды яго вадзілі для таго, каб ён памог селяніну ў яго земляробскай рабоце . . .

А ў маладых дзяўчат адзін клопат: даведацца пра свой лёс. Вядома, у варажбу ніхто сур'ёзна ня верыць, нават старыя бабкі. Ужо даўно варажба, калісьці адна з галоўных стыхіяў абраднасьці ў паганстве, стала толькі каляднай забавай моладзі.

Ня ўсюды калядуюць напярэдадні сьвята, у некаторых вёсках ходзяць у першы або навет у другі дзень . . .

Асаблівай маляўнічасьцяй, весялосьцяй вылучаецца сьвяткаваньне шчодрага вечара (13 студзеня), у ноч пад „стары Новы год". Яго называюць „шчодрыкам", „шчадрухай", „шчадрацом", „шчадрынамі", „гугутухай" або „дурным вечарам". Гэта вечар багатай, шчодрай куцьці. Лічылася, калі сустрэнеш Новы год багацьцем на стале, цэлы год у хаце будзе дастатак. Першы сьпечаны блін нясуць і кладуць на седала курам, каб яны добра несьліся (в. Лышча). Вечарам ідуць шчадраваць. У в. Кажан-Гарадок Лунінецкага раёну шчадруюць старыя й дзеці, у в. Вашчанка Бярозаўскага раёну — дзеці й падлеткі, у вёсках Лышча Пінскага раёну й Расна Камянецкага раёну зьбіраюцца жанчыны, дзяўчаты й дзеці. Шчадраваньне праходзіць у розных сваволствах, забавах. У гэты вечар дазваляецца рабіць усё, што захочаш, ніхто асабліва сварыцца ня будзе, нават самыя ўедлівыя. А раніцай выяўляюцца цікавыя рэчы: у вадных зьняты з завесаў вароты, у другіх вокны замазаны попелам, хтосьці ня можа выйсьці з хаты, бо прывязаны клямкі, дзьверы завалены дровамі або стаіць на ганку вялізны сьнегавік.

А шчадроўшчыкі яшчэ доўга ходзяць па вёсцы, спыняюцца пад вокнамі й сьпяваюць:

Шчодры вечар,
Добры вечар,
Пане гаспадару,
Ці сьпіш, ці ляжыш,
Ці нас ня чуеш?

ШТО ЧУВАЦЬ?

Група амэрыканскіх вучняў прадстаўляла Беларусь у Вашынгтоне на канфрэнцыі-гульні на тэму „Арганізацыя Задзіночаных Нацыяў сяньня й учора". Канфрэнцыя адбылася 13 сьнежня. Пяцьдзесят групаў старшаклясьнікаў амэрыканскіх дванаццацігадовых сярэдніх школаў прадстаўлялі на канфэрэнцыі ня толькі кажная сваю школу, але й кажная нейкую дзяржаву, што ўваходзіць у склад АЗН. Ролю „беларускае дэлегацыі" выконвала група 16 вучняў Калюмбійскае сярэдняе школы з гораду Мэйплвуд штату Нью Джэрзі, пад кіраўніцтвам настаўнікаў Андр'ю Ньюфілда й Вільяма Літла.

Да таго, як прыбыць у Вашынгтон, група даўжэйшы час зьбірала інфармацыі пра Беларусь, знаёмілася зь ейнай гісторыяй, культурай і палітычным разьвіцьцём; наведала ў Нью Ёрку будынак АЗН, беларускую місію пры АЗН, а таксама Ньюёркаўскую Публічную Бібліятэку, дзе др. Вітаўт Кіпель правёў паўдня з наведвальнікамі, знаёмячы іх зь літаратурай пра Беларусь.

У ходзе самое „канфэрэнцыі" ў Вашынгтоне „прадстаўнікі" Беларусі ўзялі актыўны ўдзел у дэбатах ды паставілі запраўднаму савецкаму прадстаўніку, што прысутнічаў на канфэрэнцыі, шэраг пытаньняў пра Беларусь, на некаторыя зь якіх той ня зусім здолеў даць вычарпальныя адказы.

„Маніфэст Свабоды для ўсіх Паняволеных Народаў" быў апублікаваны ў ньюёркаўскім штадзёньніку „Дэйлі Ньюз" за 4 сьнежня 1974 г. Газэта гэтая мае найбольшы ў Амэрыцы тыраж — больш за два мілёны экзэмпляраў. Падпісалі маніфэст 65 прадстаўнікоў народаў, што знаходзяцца пад камуністычным панаваньнем. Ад імя Беларусаў падпісалі гэты дакумэнт інж. Джон Касяк і Анатоль Плескачэўскі.

Савецкі фільм пра беларускую спартсмэнку Вольгу Корбут „Ольга", дубляваны ў ангельскую мову", быў паказаны двойчы (7 і 11 сьнежня 1974 г.) на экранах ньюёркаўскае адукацыйнае тэлестанцыі (трынаццаты канал). Гадзіннае даўжыні фільм даў тэлегледачом даволі дакладнае ўяўленьне пра Вольгу Корбут і ейнага трэнэра Ранальда Кныша ды іхны мэтад працы й супрацоўніцтва. Паказальна аднак, што ў тэксьце ўсяго фільму пад ангельскай мовай вядучага ўсюды чуваць вылучна расейская мова ды аніразу не прагучэла слова „Беларусь" (яно мільганула адно раз на экране, у напісе паангельску, калі кадр фільму пераносіць месца акцыі з Масквы ў „Гродна. Беларусь").

Восенскі нумар квартальніка „Беларуская Моладзь", выдаванага Беларуска - Амэрыканскай Арганізацыяй Моладзі ў Нью Ёрку (галоўны рэдактар — Раіса Станкевіч) зьмяшчае ў сабе, між іншых матар'ялаў, ілюстраваны артыкул (працяг сэрыі) Раісы Станкевіч пра Полацкую Зямлю, народную беларускую казку „Ня сіла, а сьмеласьць", верш Андрэя Гасьцеева „Лагоднае надвор'е" (паангельску), артыкул Юркі Азаркі „Нямецкая акупацыя Беларусі", нататкі Алесі Кіпель з падарожжа ў Эўропу, Ніны Запруднік пра амэрыканскі звычай „Галаўіну", ілюстраваная хроніка з жыцьця й дзейнасьці беларускае моладзі ў Амэрыцы й Канадзе. У нумары дадзены паказьнік матар'ялаў з папярэдніх нумароў часапісу.

Артыкул праф. Стэфана Горака „Беларусь: мадэрнізацыя, грамадзянскія правы, нацыяналізм" зьмешчаны ў трэйцім восенскім нумары канадзкага навуковага часапісу „Канэд'ен Славонік Пэйпэрс" (Канадзкі Славянскі Агляд), органе Канадзкае Славістычнае Асацыяцыі. У артыкуле аўтар дае агляд працэсу разьвіцьця эканомікі й культуры Беларусі, сьцьвярджае прагрэс у шмат якіх галінах (ахова здароўя, рост прамысловасьці, асьветы, друку), але адначасна з гэтым, на аснове савецкіх матар'ялаў, паказвае ўзмоцнены працэс русыфікацыі, з аднаго боку, а з другога выявы на Беларусі супраціву й абароны сваіх нацыянальных правоў.

Др. Вольга Арэхва брала ўдзел з дакладам пра гістарычныя паэмы Янкі Купалы ў 16-й гадавой канфэрэнцыі сустрэчы сярэдня-заходняга аддзелу амэрыканскай Асацыяцыі Сучасных Моваў. Канфэрэнцыя адбылася ў гор. Сэнт Люісе ў штаце Місуры 31 кастрычніка — 2 лістапада 1974 году.

Артыкул праф. Пола Вэкслера „Дасьледваньне ў беларускай гістарычнай двумоўнай дыялекталёгіі й анамастыцы" зьмешчаны ў лёнданскім квартальніку „Славонік энд Іст Юропіэн Рэв'ю" (Славянскі й Усходня-Эўрапейскі Агляд), т. 52, № 129 (кастрычнік 1974), бб. 481-499.

Аўтар артыкулу — старэйшы выкладчык факультэту лінгвістыкі Тэльавіўскага Ўнівэрсытэту.

Кніжыца Мікалая Сташкевіча „Непазьбежнае банкруцтва (зь гісторыі палітычнага краху нацыяналістычных партыяй у Беларусі. 1917-1925 гады)" выйшла ў 1974 годзе ў сэрыі „Бібліятэчка газэты ‚Голас Радзімы'". На 140 старонках малога фармату аўтар дае савецкую вэрсыю палітычнае гісторыі Беларусі 1917-1925 гадоў. Апошнім часам тэма „беларускага буржуазнага нацыяналізму" ўзмоцнена трактуецца ў савецкіх выданьнях рознага тыпу. Газэта „Голас Радзімы" ў вадным із сваіх выпадаў супраць беларускае палітычнае эміграцыі пісала (№ 44, лістапад 1974: „. . . Яны (г. зн. „бебурнацы") трасуць перад мікрафонамі ‚Свабоды' струхнелымі штандарамі ‚незалежнае БНР', пужаюць нас асыміляцыяй беларускае нацыі . . ."

Артыкул др. Я. Заурдніка „Інтэрпрэтацыя Вялікага Княства Літоўскага ў працах беларускіх савецкіх гісторыкаў" зьмешчаны ў кнізе „Балтык Гісторы" (Балцкая гісторыя), што выйшла нядаўна з друку ў выдавецтве Штатнага ўнівэрсытэту Агаё (ЗША). Аўтар дае агляд спрэчак у сучаснай беларускай савецкай гістарыяграфіі, што да нацыянальнага характару Вялікага Княства Літоўскага, паказвае як некаторыя беларускія гісторыкі распрацоўваюць тэзу, што ВКЛ было дзяржаваю беларускага народу.

У апошнім нумары газэты „Гэрытэдж Рэвю", органу Фэдэрацыі Этнічных Групаў Рэспубліканскае партыі ў штаце Нью Джэрзі, як і ў папярэдніх нумарох, зьмешчаны матар'ял пра Беларусь ды пра беларускае жыцьцё ў штаце Нью Джэрзі. У артыкуле др. Вітаўта Кіпеля пра Беларусь даецца агляд асноўных фактаў зь беларускае палітычнае гісторыі, насьвятляецца гісторыя эміграцыі зь Беларусі ў Амэрыку. У асобнай нататцы, ілюстраванай картай Беларусі, тлумачыцца розьніца паміж назовамі „Хатынь" і „Катынь". У газэце зьмешчаная рэзалюцыя Нацыянальнае Рады Этнічных Групаў пры Рэспубліканскай партыі ў падтрыманьне справы ўлучэньня беларускае мовы ў радыяперадачы „Голасу Амэрыкі". Апублікаваная таксама біяграфія новага старшыні фэдарацыі Этнічных Групаў Рэспубліканскае партыі штату Нью Джэрзі др. Вітаўта Кіпеля, актыўнага грамадзкага й палітычнага дзеяча. „Гэрытэдж Рэвю" мае каля двух з палавінаю міліёнаў чытачоў.

„Пляны савецкае эканомікі на 70-я гады" — назоў грунтоўнае калектыўнае навуковае працы, выдадзенай у Вашынгтоне Дзяржаўным Выдавецтвам ЗША і спансараванай Кангрэсам ЗША. Праца гэтая ўлучае ў сябе таксама й аналіз гаспадарскага разьвіцьця, стан працоўных рэзэрваў, дэмаграфіі, энэргэтыкі й іншых галінаў эканомікі БССР.

У БЕЛАРУСАЎ НЬЮ ДЖЭРЗІ

ВЫСТАЎКА ГАЛІНЫ РУСАК

Мастачка Галіна Русак удзельнічала ў выстаўцы „Тэхніка ў Ужытку Мастака", якая ладзілася Прынстанскай Асацыяцыяй Мастакоў ад 26 кастрычніка да 2 сьнежня летась у памешканьні Тэатру Мэк Картэра ў Прынстане. Сп-ня Русак мела на выстаўцы два абразы, выкананыя акрылікай.

У часе ад 16 лістапада да 6 сьнежня сп-ня Русак дала сваю выстаўку ў сэрыі Жанчынаў Мастакоў у Даглес каледжы ў Нью Брансьвіку. Гэта чацьверты год ужо, як каледж выстаўляе працы жанчынаў-мастачак. Сп-ня Русак паказала на гэтай выстаўцы 8 абразоў, намаляваных акрылікай. Абразы характэрныя яскравасьцяй колераў і гармоніяй элемэнтаў прыроды. Як паінфармавала мастачка, сымбалізм і стылізацыю прыроды яна ўзяла з народнай традыцыі свайго роднага краю. На выстаўку шырака адгукнулася ўнівэрсытэцкая й гарадзкая прэса.

ДАРЫДНЫ КАМІТЭТ У СПРАВАХ ЭТНІЧНАЙ СПАДЧЫНЫ

21 лістапада летась адбылося чарoднае пасяджаньне Дараднага Камітэту ў справах этнічнай спадчыны. На парадку пасяджаньня стаялі гэткія пытаньні: падрыхтоўка падручніка для этнічных заняткаў; справа фінансаваньня дзейнасьці; падрыхтоўка да канфэрэнцыі ў траўні сёлета; падрыхтоўка праекту закону аб этнічных студыях, ды іншыя пытаньні.

ЛЕКЦЫЯ Д-РА ЯНКІ ЗАПРУДНІКА

26 лістапада летась адбылася другая з чаргі лекцыя прафэсара гісторыі Квінсаўскага Каледжу ў Нью Ёрку д-ра Я. Запрудніка на тэму „Беларускі нацыяналізм і тэрыторыя беларускага народу". Лекцыі гэтыя адбываюцца ў рамах Сэмінару Беларусаведы, ладжанага стараньнем Аддзелу Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскае Моладзі й Беларускага Студэнцкага Клюбу пры Ратгэрс унівэрсытэце ў Нью Брансьвіку. Ізноў сабралася значная грамада слухачоў, сярод іх шмат студэнтаў і наагул моладзі. Лектар цікава прадставіў у сьвятле гістарычных фактаў пытаньне расьсяленьня Беларусаў. Для ілюстрацыі лекцыі д-р Запруднік ужываў статыстычныя дадзеныя й карты. У дыскусіі былі закранутыя цікавыя пытаньні нацыянальных дачыненьняў у Вялікім Княстве Літоўскім ды савецкай нацыянальнай палітыкі.

ПАДАРУНАК ЯНКІ СОКАЛА БЕЛАРУСКАМУ МУЗЭЮ Ў ЛЁНДАНЕ

Выкарыстоўваючы нагоду побыту ў ЗША дырэктара Беларускай Бібліятэкі й Музэю імя Францішка Скарыны ў Лёндане а. д-ра Аляксандра Надсана, сп. Янка Сокал, сябра беларускай калёніі ў Нью Брансьвіку, перадаў для Музэю тры каштоўныя калекцыі: 21 сярэбраны мэдаль у выкананьні „Фрэнклін Мінт", прысьвечаныя амэрыканскім палётам у космас, сем сярэбраных мэдаляў у выкананьні ведамага мастака мэдалістага Ралфа Дж. Мэнконі, прысьвечаных таксама тэме палётаў у космас, і шэсьць сярэбраных паштовых марак Канады. Асабліва цікавая калекцыя Мэнконі, што сяньня ёсьць ужо калекцыянэрскай рэдкасьцяй.

Сп. Я. Сокал зьяўляецца калекцыянэрам паштовых марак, мэдаляў і манэтаў. У яго знаходзяцца таксама рэдкія маркі БНР ды іншыя маркі з тэрыторыі Беларусі. Пасьля ўручэньня, якое адбылося 7 сьнежня ў Нью Ёрку пасьля дакладу а. д-ра А. Надсана, сп. Сокал заявіў: „Гэта пачатак маіх падарункаў на карысьць беларускіх установаў".

Пасьля гэтага, старшыня Галоўнай Управы Арганізацыі Беларуска - Амэрыканскай Моладзі Рая Станкевіч падаравала Беларускаму Музэю імя Францішка Скарыны ў Лёндане зрыхтаваны ёю вялікі й густоўна афармлены альбом з фотаздымкамі (каля сотні фотаздымкаў) зь дзейнасьці беларускае моладзі ў ЗША ў 1971-74 гадох.

БЕЛАРУСКАЯ ФУНДАЦЫЯ ЛЬВА САПЕГІ

14 жніўня сёлета закладзеная ў Задзіночаных Гаспадарствах Амэрыкі **„Вялікалітоўская (Беларуская) Фундацыя Льва Сапегі, як незаработная арганізацыя"** (паангельску: **Lew Sapieha Greatlitvan (Bielarus) Foundation, Inc., as a not-for-profit corporation).**

Закладнікамі Фундацыі — Ян і Марыя Станкевічы. Заданьні Фундацыі: першае, памагаць і заахвочваць да дасьледваньня беларускае гісторыі, мовы, літаратуры, культуры й мастацтва ды выдаваць навуковыя працы з галіны мававеды, літаратуры, гісторыі, геаграфіі, этнаграфіі й эканомікі Беларусі (выдадзеныя кнігі будуць собскасьцяй Фундацыі); другое, матарыяльна памагаць годным і здольным студэнтам беларускім студыяваць на высокіх школах Задзіночаных Гаспадарстваў Амэрыкі.

У сваёй выдавецкай дзейнасьці Фундацыя ўзалежненая ад таго, на што ёсьць кошт, начай кажучы, хто на што прызначыць свой дар Фундацыі, тое будзе выдадзена (гэтак паводля Статуту). Закладнікі запісалі ўсю сваю маемасьць (і часьць ужо далі) на выданьне гэткіх прац: Нарысы гісторыі Беларусі (пабеларуску й паангельску) Я. Станкевіча, Беларуска-Расейска-Ангельскі слоўнік Я. Станкевіча й М. Станкевічыхі, Беларускі Слоўнік Я. Станкевіча, Гістарычная й Нарматыўная граматыкі беларускія Я. Станкевіча. Затым на іхныя ахвяры будуць выдаваныя гэтыя працы. Дару іхнага адылі не даволі на выданьне ўсіх менаваных працаў, яны могуць пакрыць толькі часьць патрэбных коштаў. Значыцца, выданьне ўсіх менаваных гэтта прац залежыць ад таго, ці будуць на іх дары іншых ідэйных людзей. Хто будзе даваць свой дар на іхнае выданьне, можа азначыць, на якое зь іх дае.

Ёсьць пяць клясаў сяброў Фундацыі: 1. падпісныя (складка 5 дал.), 2. падпаможныя (складка 25 дал.), 3. памагаючыя (складка 50 дал.), 4. сябры-апякуны (складка 200 дал.), 5. сябры закладнікі (складка 2.000 дал.).

Усе сябры будуць атрымліваць кнігі, выдадзеныя Фундацыяй: колькасьць кніг, **атрымліваных кажным,** будзе залежаць ад вялічыні ягонае складкі.

БЕЛАРУСКІ СЬЦЯГ У МОРЫСТАЎН

Невялікі горад у паўночна-заходняй частцы штату Нью Джэрзі Морыстаўн — у гісторыі Задзіночаных Штатаў адно з выдатнейшых месцаў. Тут у першыя гады незалежнае амэрыканскае дзяржавы 1777-1779 гадоў быў галоўны штаб Вашынгтона, дзе плянаваліся першыя перамогі маладое тады амэрыканскае арміі. Сяньня мясьціна гэтая — нацыянальны помнік-парк Задзіночаных Штатаў. На адзначаньне 200-годзьдзя Амэрыканскае Дзяржаўнасьці ў 1976 годзе ў Морыстаўне заплянаваная цэлая сэрыя юбілейных урачыстасьцяў.

І вось тут зь ініцыятывы Украінскага Кангрэсавага Камітэту і ў супрацоўніцтве з 15-ма рознымі нацыянальнымі арганізацыямі, у тым ліку й беларускімі — БАЗА, Беларускія Вэтэраны, Беларускія Рэспубліканскія Клюбы штату Нью Джэрзі й Арганізацыя Беларуска-Амэрыканскія Моладзі, адбылася 24 лістапада жалобная маніфэстацыя з малітвамі й запальваньнем сьвечак па сяньняшніх вязьнях савецкіх турмаў і канцэнтрацыйных лягераў.

Бурмістр гораду Дэйвід Мэнінгам, адчыняючы ўрачыстасьць, заначыў: „— Мы, улады гораду, вельмі задаволеныя, што сяньня малітва за паняволеныя народы йдзе з Морыстаўну. У амэрыканскай гісторыі Морыстаўн сымбалізуе найцяжэйшыя часы. Адначасна ў Морыстаўне нарадзілася і ўжыцьцявілася амэрыканская перамога. Гэты непахісны дух і імкненьне да перамогі — сымбаль Морыстаўну. І таму я веру, што, хоць шлях будзе ня лёгкім, запануе свабода й для паняволеных народаў. Нам прыемна ўсьведамляць, што тут у Морыстаўне нашымі малітвамі мы спрычыняемся да падтрыманьня змаганьня за волю паняволеных народаў".

Малітвы й прамовы сказалі галоўны рабін Нью Ёрку, праваслаўны, каталіцкі й пратэстанцкі сьвятары. Запаліліся тысячы сьвечак. На галоўнай трыбуне пачаўся пералік прозьвішчаў сяньняшніх вязьняў у Савецкім Саюзе.

Дыктар чытае: „Беларусь пратэстуе супраць камуністычнае дыктатуры. Ведамы прозьвішчы вязьняў Беларусаў наступныя: Аўген Сільчукоў, Пётра Пуко, Алесь Сінкевіч, Васіль Барычэўскі, Язэп Пацукевіч і шмат, шмат дзясяткаў іншых дысыдэнтаў у Слуцку, Віцебску, Берасьці, Менску".

Тысячны натоўп моліцца за Беларусь. Сьхіляюцца сьцягі над помнікам Вашынгтона, у тым ліку беларускі нацыянальны сьцяг, сьцяг Беларускіх Вэтэранаў. Сьцягі ў цэнтры аддаюць пашану і краю, дзе свабода цэніцца над ўсё, і духовым змагаром з камуністычнай акупацыяй на Беларусі.

Урачыстасьць трывала коратка, але была добра зарганізаваная й прадуманая. Пра ўрачыстасьць былі выдадзеныя адмысловыя прэсавыя камунікаты, у якіх пералічаліся й беларускія вязьні ў БССР і іншых мясцовасьцях Савецкага Саюзу.

Удзельнік

Беларуская казка заваявала Нямеччыну

Кніга беларускіх казак, у падборы ды з грунтоўнымі навуковымі камэнтарамі выдатнага беларускага фальклярыстага Льва Барага, а ў нямецкім перакладзе Ганса-Ёахіма Грымма, паказалася ў Бэрліне ўжо ў 7-м, 1973 году, выданьні. Першае яе выданьне зьявілася ў 1966 годзе. Дык кніга перавыдавалася штогод, тыражамі пераважна па 10,000 экзэмпляраў кажнае выданьне.

Зборнік, што мае 648 бачынаў, памяшчае тэксты 122 беларускіх народных казак рознага казачнага жанру — чарадзейныя, бытавыя, пра жывёлаў, **легендарныя. Хоць** зборнік выдадзены быў спачатку бэрлінскім выдавецтвам „Акадэмія" для мэтаў перш за ўсё навуковых, ды дзеля выдатных мастацкіх якасьцяў беларускае народнае казкі кніга хутка стала папулярнаю сярод масавага чытача Нямеччыны Ўсходняй і Заходняй. Дзеля гэтага ў хуткім часе яна й дачакалася ўжо сёмага выданьня.

Прычына папулярнасьці й тая, што тэксты казак захаваныя ў кнізе арыгінальныя, бязь зьменаў, перарабак, пропускаў, як гэта зь беларускай казкай звычайна практыкуецца ў БССР, ды ў СССР наагул. Казкі беларускага народу, што славяцца сваімі літаратурна-мастацкімі якасьцямі ды філязафічнай глыбінёй думкі, у СССР, як правіла, перарабляюцца, дэфармуюцца, стандарызуюцца пад палітычна-вялікадзяржаўныя вымаганьні партыйнае прапаганды. Ім, як правіла, начэплівaецца сучасная савецкая казённая ідэялёгія, і яны губляюць свой арыгінальны старавечны народны характар, сваю душу, а разам і свой казачны чар.

Нямецкі назоў кнігі: Belorussische Volksmärchen. Herausgegeben von L. G. Barag. Berlin, Akademie — Verlag.

НА ВЫДАВЕЦКІ ФОНД "БЕЛАРУСА"

За папярэдні пэрыяд (сьнежань 1974) паступілі ў касу нашае газэты падпіска й наступныя ахвяры на Выдавецкі Фонд „Беларуса":

І. ЗША:

А. Прыслана беспасярэдня ў Рэдакцыю:

1. Д-р Ул. Набагез	$ 100.00
2. Д-р М. Шчорс	25.00
3. М. Дубоўская	25.00
4. І. П. Г.	20.00
5. П. Зыбайла	20.00
6. М. Русак	20.00
7. П. Драздоўскі	20.00
8. В. Казлоўскі	20.00
9. В. і М. М.	20.00
4. І. П. Г.	20.00
10. А. Якімовіч	20.00
11. А. Ліхач	20.00
12. Я. Шымчык	15.00
13. С. Красоўскі	15.00
14. В. Шудзейка	15.00
15. К. Мерляк	10.00
16. Я. Казьлякоўскі	10.00
17. М. Казьлякоўскі	10.00
18. Ч. Найдзюк	10.00
19. В. Кажан	10.00
20. Б. Данілюк	10.00
21. М. В.	10.00
22. А. Лук'янчык	10.00
23. М. Кунцэвіч	10.00
24. Л. Акінчыц	10.00
25. С. Стаськевіч	10.00
26. Д-р Т. В.	40.00
27. М. С.	20.00
Разам:	**$ 535.00**

ІІ. КАНАДА:

А. Прыслана беспасярэдня ў Рэдакцыю:

1. Д-р Б. Рагуля	$ 120.00
2. Д-р Р. і В. Жук- Грышкевічы	50.00
3. Г. Нікан .... (канадыйскіх)	25.00
4. В. Пашкевіч .... (канад.)	21.00
5. Я. Яфімчык	10.00
Разам:	**$ 226.00**

ІІІ. ЗА КЛІШЫ Й ЛЁТНІЦКУЮ ПОШТУ:

1. ККБК за клішы канадыйскімі	$ 30.00
2. А. Лашук за лётніцкую пошту	5.60
Разам:	**$ 35.60**

Усяго разам: $ 796.60

Усім тым, што прыслалі грошы, Рэдакцыйная Калегія „Беларуса" выказвае шчырае беларускае дзякуй!